

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 60 (40).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra muutmine ja täiendamine. — 2. Komisjonide täiendawad walimised. — 3. Riigi kontrollnõukogu liikme walimine. — 4. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Järwamaa riigimaade 6. ringkonna walitseja poolt asunikudelt sissekasseeritud tempelmaksu summade kohta. — 5. O. Köster'i küsimine põllutööministrile Läänemaa Kloostri asunduses mõisaruumide kasutamise asjus. — 6. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Gustawson'i küsimise peale Käru asunduskoha nr. 50 ülesütlemise kohta ta praegusele waldajale. — 7. Wabariigi Walitsuse wastamine I. Seljugin'i, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise peale sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal. — 8. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta. — 9. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Leebikusse majapidamise kooli asutamise asjus. — 10. O. Köster'i, R. Penno ja A. Kütt'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wõõrandatud maade eest tasumaksmise küsimuse kohta. — 11. Piiriwalwe alluwuse muutmise seaduse täiendamise seaduseelnõu — I lugemisel. Tagasi lükatud. — 12. Eesti-Läti täiendawa piirilepingu kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 13. Eesti-Läti wastastikuste nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 14. Eesti-Läti majandus- ja tolliuniooni eellepingu kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 15. Sadamamaksude kohta käiwa Eesti-Läti wahelise konwentsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 16. Eesti-Läti kaitseliidu lepingu kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 17. Eesti-Ungari wahelise kaubalepingu lisaprotokoll'i kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 18. Posti-telegraafi-telefoni maksude arwestamise korra muutmise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 19. Patendimaksu seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 20. Eesti-Saksamaa wahelise esialgse majanduskokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 21. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine. — 22. Riigi 1923 a. lisa-
eelarwe nr. 2 — III lugemisel. Wastu wõetud.

II Riigikogu koosolek 20. detsembril 1923 a. kell 10 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**, pärast esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**, pärast sekretäär **T. Kalbus**.

Walitsuse looshis: siseminister **K. Einbund**, põllutööminister **A. Kerem**, wälisminister **Fr. Akel**.

P ä e w a k o r d:

1. Komisjonide täiendawad walimised:

2. Riigikohtuniku walimine.

3. Riigi kontrollnõukogu liikme walimine.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine Riigikogu liigete J. Seljugin'i, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise peale sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta.

6. Rkl. O. Gustawson'i küsimine põllutööministrile Järwamaa riigimaade 6. ringkonna walitseja poolt asunikudelt sissekasseeritud tempelmaksu-summade kohta.

7. Rkl. O. Köster'i küsimine põllutööministrile Läänemaa Kloostri asunduses mõisaruumide kasutamise asjus.

8. Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Leebikusse majapidamise kooli asutamise asjus.

9. Riigikogu liigete O. Köster'i, R. Penno ja A. Kütt'i arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wõõrandatud maade eest tasumaksmise küsimuse kohta.

10. Piiriwalwe alluwuse muutmise seaduse täiendamise seaduseelnõu — üldkomisjoni ettepanek.

11. Eesti-Läti täiendawa piirilepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.

12. Eesti-Läti wastastikuste nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

13. Eesti-Läti majandus- ja tolliuniooni eellepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.

14. Sadamamaksude kohta käiwa Eesti-Läti wahelise konwentsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel.

15. Eesti-Läti kaitseliidu lepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.

16. Eesti-Ungari wahelise kaubalepingu lisaprotokolli kinnitamise seadus — III lugemisel.

17. Posti-telegraafi-telefoni maksude arwestamise korra muutmise seadus — III lugemisel.

18. Eesti-Saksamaa wahelise esialgse majanduskokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

19. Patendimaksu seadus — III lugemisel.

20. Riigi 1923 a. lisaelarwe nr. 2 — III lugemisel.

21. Riigikogu istungjärgu waheaja määramise küsimus.

Koosolek algab kell 10.40 min.

1. Päewakorra muutmise ja täiendamise. Juhataja **L. Raudmets**: Awan Riigikogu koosoleku. Tänapäevakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud. Selle päewakorra kohta teeb juhatus ettepaneku, teine päewakorra-punkt — riigikohtuniku walimine — wälja jätta.

Põllutöoministri poolt on ettepanekud tehtud

päewakorra-punkt 6. wõtta 3-daks,

” ” 7. wõtta 4-daks ja peale selle täiendada päewakorda, wõttes 5-ks punktiks „Wabariigi Walitsuse wastamine rkl. Gustawsoni küsimise peale Kärü asunduskoha nr. 50 ülesütlemise kohta ta praegusele waldajale.“

(Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanekud wastu wõetud, — seega on päewakord kinnitatud.

2. Komisjonide täiendawate walimised. Komisjonide täiendawate walimiste asjus on järgmised ettepanekud tehtud:

Demokraatliku liidu nimel paneb rkl. Liigand ette walida eelarwe-komisjoni liikmeks rkl. Jürgenstein tagasiastunud rkl. Mutt'i asemele.

Põllumeeste kogude rühm paneb ette koosseisu komisjoni walida lahkunud rkl. Jaak Reichman'i asemele rkl. Teetsow.

Eestimaa töörahwa partei rühm ja sellega komisjonide walimisteks ühinenud Riigikogu liigete poolt on ette pandud walida eelarwe-komisjoni Riigikogu liik-

med Allik, Heideman, Janson, Reesen, Weiram.

Sotsiaaldemokraatliku rühma poolt on ette pandud walida eelarwe-komisjoni rkl. Wain'i asemele rkl. Woiman.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta?

(Wahelhüüded: Korraga walida! Lahus hääletada!)

Hääletamise korra kohta on kaks ettepanekut tehtud: 1) korraga walida ja 2) lahus hääletada. Panen need ettepanekud hääletamisele. (Hääletatakse.) Korraga walimise poolt on 13 häält, wastu 31, — seega on ettepanek tagasi lükatud ja ühtlasi otustatud lahus hääletada.

Panen hääletamisele, et koosseisu komisjoni walitaks Riigikogust lahkunud Jaak Reichman'i asemele rkl. Teetsow. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Teetsow koosseisu komisjoni walitud.

Panen hääletamisele, et eelarwe-komisjoni walitaks rkl. Woiman. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Woiman eelarwe-komisjoni walitud.

Panen hääletamisele, et rkl. Jürgenstein eelarwe-komisjoni walitaks. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Jürgenstein eelarwe-komisjoni walitud.

Panen hääletamisele, et eelarwe-komisjoni walitaks Riigikogu liikmed Allik, Heideman, Janson, Reesen, Weiram. (Hääletatakse.) Mulle näib, et enamus on wastu.

(Wahelhüüepahemalt poolt: Hääled ära lugeda!)

Nõutakse häälte äralugemist. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Walimise poolt on 18 häält, wastu 33, — seega ei ole nimetatud Riigikogu liikmed eelarwe-komisjoni walitud.

Peale selle on weel teadaanne rkl. Weberman'i poolt, et tema maakomisjoni tagasi astub. Ettepanekuid maakomisjoni täiendawate walimiste kohta tehtud ei ole.

3. Riigi kontrollnõukogu liikme walimine. Riigikontrolööri poolt on ettepanek tehtud walida riigi kontrollnõukogu liikmeks Johannes Suia. (Hääletatakse.) Näh-

tawa enamusega on Johannes Suia riigi kontrollinõukogu liikmeks walitud.

4. O. Gustawson'i küsimine põllutöoministrile Järwamaa riigimaade 6. ringkonna walitseja poolt asunikudelt sissekasseeritud tempelmaksu-summade kohta.

O. Gustawson (is.) (loeb): „Järwamaa riigimaade 6. ringkonna walitseja on 1921 a. mitmelt oma ringkonna asunikult tempelmaksuna sisse kasseerinud suuremad rahasummad, töötades asunikudega sõlmida 6-aastaseid rendilepinguid. Maksnud on näiteks: Kolu mõisa asunikud Woldemar Bach 22. nowembril 1921 a. — 2147 marka, Jüri Würst 14. juulil 1921 a. 1325 marka 20 pn. Tähendatud summad on noteeritud ringkonnawalitseja asjaajaja poolt rendimaksu kwit tungite tagumisel küljel. Waatamata, et rahamaksuse ajast on möödunud enam kui 2 aastat, ei ole kunni siia maani ühelegi asunikule kätte antud lubatud 6-aastast rendilepingut.

Palun põllutööministrilt Riigikogu lähemal arupärimis-koosolekul wastust järgmistele küsimistele:

1. Kas loeb põllutööminister loomulikuks ja lubatawaks, et Järwamaa riigimaade 6. ringkonnas kohalikkudelt asunikudelt tempelmaks aastate kaupa ette sisse kasseeritakse ning tempelmaksu summade wastuwõtt puudulikult kwiteeritakse?

2. Kas on tempelmaksu arwel sissekasseeritud summad Eesti panga kohaliku osakonda sisse makstud?

3. Mil põhjusel ei ole asunikudele lubatud 6-aastaseid rendilepinguid kunni siia maani kätte antud?“

Põllutööminister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ettekan tud küsimiste kohta on mul järgmist seletada: Esimese küsimise kohta, „kas loeb põllutööminister loomulikuks ja lubatawaks, et Järwamaa riigimaade 6. ringkonnas 1921 a. on asunikudelt tempelmaksu sisse kasseeritud,“ pean üt lema, et 1920 a. wäljakuulutatud tempel maksu-seaduse § 29 järele oli ringkonna walitseja seda kohustatud tegema. Käes olewal ajal on tempelmaksu-seadus muu detud ja nüüd käiakse selle järele.

Teise küsimise peale, „kas on tempelmaksu arwel sissekasseeritud summad

Eesti panga kohaliku osakonda sisse makstud?“ Teatan, et on maksetud.

Kolmanda küsimise peale, „mil põhjusel ei ole asunikudele lubatud 6-aastaseid rendilepinguid kunni siia maani kätte antud“, teatan, et meil kunni 50.000.— rendilepingut kinnitada tuleb, ministee rium ei ole wõinud ennast mitte nii laiutada, et seda hulka lepinguid ühe ehk kahe aastaga oleks wõimalik olnud kinnitada.

5. O. Köster'i küsimine põllutöoministrile Läänemaa Kloostri asunduses mõisaruumide kasutamise asjus.

O. Köster (as.) (loeb): „Läänemaal Kloostri asunduses kasutab endine omanik Fersen suurt härrastemaja ja oma teenijaskonna jaoks

weel teisi kõrwalhooneid. Tähendatud asunduse asunikku de palwed, et neile Kloostri mõisas ruume lubataks, on tagajärjeta jäetud.

1. Kas on põllutööministril seesugune seisukord teada?

2. Kui ja, siis mis mõtleb ta selle seisukorra lahendamiseks ette wõtta?“

Põllutööminister A. Kerem: Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolewa küsimise kohta wõin järgmist seletada: Kloostri asunduse keskkrunt oli kawatsetud eriotstarbeks wälja anda, praegu on aga see korraldus muudetud ja krunt tuleb wäljaandmisele tulewal kewadel, ja wist määratakse eesõigustatud sõduritele. Selle krundi peal asuwad hooned jaotatakse harilikus korras hoonesoowijate wahel ära.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Gustawson'i küsimise peale Käru asunduskoha nr. 50 ülesütle mise kohta ta praegusele waldajale.

Põllutööminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Selle küsimuse asjus on maakorralduse peawalitsus minule järgmist seletanud: Käru asunduskoht nr. 50 anti Eduard Bergert'ile alates 1. maist 1921 aastal, Järwa maakonnawalitsuse otsuse põhjal 28. aprillil 1921 a. Nimetatud koht on heinamaast wälja planeeritud ja renditi wälja iseseiswa majapidamise asutamiseks. Kunni käesolewa ajani Eduard Bergert selle koha peal iseseiswat majapidamist alanud ei ole, waid teenib rendi-

koha Poikoja rentniku juures sulasena, kuhu ta koha nr. 50 pealt saadud heinu weab ja seal neid ära tarvitab, ning kohta nr. 50 tänini wäetanud ei ole. Poikoja asub kohast nr. 50 umbes 7 kilomeetri kaugel. Niisama on ka Eduard Bergert'i poolt koha nr. 50 peal kaswawad latid ja teibad ära weetud. Kõigest sellest on näha, et Eduard Bergert koha nr. 50 kasutamisele ei ole asunud wäljandmise mõtte kohaselt, mida ta ka teistele Kärü asunikkudele on seletanud ning ringkonnawalitsejale rääkinud, et tema sinna peale ei asu. Nende asjaolude tagajärjel on temale koht nr. 50 üles öeldud.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine I. Seljugin'i, W. Grigorjew'i ja J. Solowjew'i arupärimise peale sõjaseisukorra kestmise kohta Petserimaal.

Petserimaal ja Wabariigi Walitsus lõpetada. Alates 1921 aastast, on walitsus järkjärgulisele sõjaseisukorra kaotamisele asunud. 1921 a. kolmel korral ja 1922 a. kahel wõi kolmel korral, mille tagajärjel praegu sõjaseisukord meil on jäänud ainult Tallinna linna ja maarippa wastu Wene piiri. Sõjaseisukord neis kohtades on praegu tarwilik, niihästi sisepoliitiliselt, kui ka wälispoliitilistel põhjustel ja tahaksin öelda, iseäranis just wälispoliitilistel põhjustel. Meie ei wõi rahwuswahelise seisukorra tõttu unustada, et meie oleme praegu ühelt poolt Wenemaa, ja teiselt poolt Saksamaa wahel. Kaotades sõjaseisukorra piiriäärses maaribas ja Tallinnas, kaotaksime meie ühtlasi ka wõimaluse sellekohaste määrustega ära hoida neid sekeldusi, mis mõned wälispoliitilised tingimised enestega kaasa wõiwad tuua. Eriti Petserimaa kohta wõiksin öelda, et Petserimaal kui piiriäärses maakonnas sõjaseadus senni oli tingitud ka wäga mõjuwatest sisepoliitilistest põhjustest. Ma ei pea seda mingisuguseks saladuseks, kui ma ütlen, et näiteks muuseas kõige suurem ja tuntawam salaluurewõrk ja salaluure organisatsioon on senni käinud Petserimaa ja Peipsi järwe äärte kaudu.

Siseminister **K. Einbund:** Austatud Riigikogu liikmed! Wene rühma esitajad oma asjalikus arupärimises küsiwad walitsuselt, millega seletab Wabariigi Walitsus sõjaseisukorra jätkamist millal mõtleb Wabariigi Walitsus sõjaseisukorda Petserimaal lõpetada.

Alates 1921 aastast, on walitsus järkjärgulisele sõjaseisukorra kaotamisele asunud. 1921 a. kolmel korral ja 1922 a. kahel wõi kolmel korral, mille tagajärjel praegu sõjaseisukord meil on jäänud ainult Tallinna linna ja maarippa wastu Wene piiri. Sõjaseisukord neis kohtades on praegu tarwilik, niihästi sisepoliitiliselt, kui ka wälispoliitilistel põhjustel ja tahaksin öelda, iseäranis just wälispoliitilistel põhjustel. Meie ei wõi rahwuswahelise seisukorra tõttu unustada, et meie oleme praegu ühelt poolt Wenemaa, ja teiselt poolt Saksamaa wahel. Kaotades sõjaseisukorra piiriäärses maaribas ja Tallinnas, kaotaksime meie ühtlasi ka wõimaluse sellekohaste määrustega ära hoida neid sekeldusi, mis mõned wälispoliitilised tingimised enestega kaasa wõiwad tuua. Eriti Petserimaa kohta wõiksin öelda, et Petserimaal kui piiriäärses maakonnas sõjaseadus senni oli tingitud ka wäga mõjuwatest sisepoliitilistest põhjustest. Ma ei pea seda mingisuguseks saladuseks, kui ma ütlen, et näiteks muuseas kõige suurem ja tuntawam salaluurewõrk ja salaluure organisatsioon on senni käinud Petserimaa ja Peipsi järwe äärte kaudu.

Ma ei tahaks oletada seda mitte sisejõudude, meie kodanikkude kohta, waid paneksin selle jällegi wälispoliitiliste tingimiste arwetele. Petserimaa teatawasti oma geograafilise seisukorra poolest ei ulata mitte kaugele sisemaasse, waid tema oma geograafilise seisukorra poolest ulatub mööda piiri. Ja sellepärast arwesse wõttes seda maakonda ja piiri ja ka arwesse wõttes seda, et meie sõjaseisukorda wõime pidada teatawates administratiiwüksuste piirides, otsustas Wabariigi Walitsus sõjaseisukorda Petserimaale jätta täies ulatuses. Walitsusel on aga tahtmine sõjaseisukorda, nagu minul juhul on olnud Riigikogule ette kanda, wähenada ka selles piirkonnas. Sellepärast arutas walitsus wiimasel koosolekul seisukorda ja tuli otsusele, et Petserimaal takistusi ei oleks sõjaseisukorra ära kaotamiseks, wälja arwatud piiriäärne maariba wastu Wene piiri. Wiru maakonna piirala teatawasti ulatab kaugemale maa sisse ja sellepärast ei ole mingisugust mõtet pidada kõige selle maakonna ulatuses sõjaseadust ja sellepärast ongi ainult teatud maariba piiriääres sõjaseisukorda jäetud. Uue aasta algul tahab Wabariigi Walitsus otsustada Petserimaal osalise sõjaseisukorra kaotuse. Et Petserimaal on sõjaseisukord olnud kogu maakonnas, siis ei tähenda see mitte mingisugust usaldamatust Petserimaa elanikkude ka mitte Wene elanikkude wastu, waid see on sündinud puhtwormalsetel põhjustel, et Petseri maakond mitte oma piiride poolest ei ulata kaugele maa sisse, waid et tema mööda piiriäärt ulatub. See oleks wastus esimese ja teise küsimise peale. Tahaksin peatada mõne sõnaga arupärimise sissejuhatuses juures ja nimelt: „Teatawasti maksab Petserimaal praegu sõjaseisukord. Kohalikule rahwale tundub see koormawana, kutsub esile hõõrumisi ja kokkupõrkeid politseiga, kes sõjaseisukorruga kokkukõlas on erakordse wõimuga warustatud.“ Ma tahaksin öelda, et sõjaseisukord iseenesest politseile mingisugust mõjuwat woli kätte ei anna, mida ta kätte annab, on ainult see, et politsei wõib kahe nädala jooksul enne kohtuwõimudele edasiandmist arreteritult enese järele kinni pidada. Ma ütlen, et wälispolitseil seda õigust ei ole, see õigus wõib olla ainult kaitsepolitseil. Kuid meie teame, et kaitsepolitsei seda õigust enam hulgal ajal ei tarwita ka sõjaseisukorras. Prokuratuuri wõim as-

tub wiimasel ajal kohe juurdluse juurde ja käsutab siis omalt poolt kaitsepolitseid, ühtlasi wastutuse ja korralduse oma peale wõttes, kuid erakorralisi õigusi ei ole, waid need õigused on ainult siseministril. Ja sellepärast paluksin ma küll wastu wõtta selle teadmise, et kui mõnesugused sekeldused kodanikkude ja politseiametnikkude wahel Petserimaal ette on tulnud, siis ei ole see mitte selätataw sõjaseisukorraga, waid need wõiwad ka ette tulla rahuseisukorras. Igasugused niisugused mitteesoowitawad juhtumised, ma ütlen, et neid ei saa mitte eitada, wõib igalpool ette tulla, nagu kodanikkudega, nii ka ametnikkudega ja ka niisugused juhtumised wõiwad ette tulla täiesti rahuseisukorras ja neid saame kõrwaldada ühisel jõul ja tahtmisel. Nii, et kui mõnesugused juhtumised ette on tulnud, siis ei ole need seletatawad mitte sõjaseisukorraga, waid sellega, et mõned ametnikud oma wõimupiirist ebaõigelt wõi wähese oskusega üle astunud. See oleks minu õiendus. Ühtlasi loen wastuse käesolewa arupärimise peale sellega antaks.

(Sekretääri kohale asub sekretäär T. Kalbus.)

Juhataja L. Raudkepp: Kas siseministri wastus rahuldab arupärijaid.

W. Grigorjew (wen.): Ответом правительства мы удовлетворены.

Juhataja L. Raudkepp: Arupärijad seletawad, et Wabariigi Walitsuse wastus neid on rahuldanud.

8. Wabariigi Walitsuse wastamine iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta.

Põllutöömister A. Kerem: Austatud! Riigikogu liikmed! Käesolewa arupärimise puhul wõin ma Wabariigi Walitsuse nimel järgmist seletada. Hiiumaa rentnikkude lugu on wõrdlemisi wana.

1920 a. olid lepingud sõlmitud, 1921 a. aga tõrkusid rentnikud lepingut sõlmimast ja niipalju kui minule ametkondade poolt on ette kantud, on kõigepealt põhjustena toodud asjaolu, et rent ei ole seaduslikus korras määratud. Neid asjaolusid on läbi uuritud ja leitud, et kõik on sündinud seaduslikus korras. Pärast on uued põhjused ette weeretatud, et Hiiumaal ökonoomilised tingimised

on sarnased, et siin rendi suurust kilogrammide järele ei tohi harilikku normi alusel wõtta, waid märksa vähemal määral. Selle küsimuse selgitamine on asja järele edasi nihutanud. Maakorralduse peawalitsus on wõrrelnud põllusaaduste hindu tööhindadega; seal selgus, et Hiiumaal põllusaaduste hinnad ennem kõrgemad kui madalamad on kui Läänemaal, tööhinnad aga madalad. Järelikult ei saaks kuidagi öelda, et Hiiumaal peaks rukki-kilogrammi hind odawam arwatama, kui näiteks Läänemaal. Siis lõpuks toodi ette, mida ka arupärijad nimetawad, et Wabariigi Walitsuse määruses on ette nähtud, et heinamaadel kaswaw mets wastawa komisjoni otsuste põhjal tunnistatakse rentniku omanduseks. Rentnikud ei saawat enne rendilepinguid wastu wõtta, kui see küsimus ei ole lõpulikult otsustatud. Mina pean ütlema, et meil neid küsimusi on arendatud täiesti lahus. Ühelt poolt juba 1920 a. peale on kõigi rentnikkudega lepinguid sõlmima hakatud ja ka sõlmitud, kuna komisjonid, mis metsa ja hooneid omaks tunnistawad, omaette tööd teewad. Olgugi, et lepingus punkt on, et rentnik rendimaa peal kaswawast rendimetsast ei tohi puid raiuda jämedamaid kui 3-tollilisi, siis see punkt iseenesest ei takista ega kitsenda rentnikku, sest see punkt käib ainult riigimetsade kohta, mitte aga rentniku omaks tunnistatud metsa kohta. Ma pean kohaseks siin alla kriipsutada, et ühelgi teisel juhtumisel ei ole rendilepingute sõlmimine tekitanud mingisugust arusaamatust, olgugi, et mets omaks tunnistamata, ainult Hiiumaa rentnikud on selle põhjuseks wõtnud ja arwawad, et nemad ei ole kohustatud rendilepinguid mitte enne alla kirjutama. Metsa ja hoonete omaks tunnistajad komisjonid on, minu teada, ka Hiiumaal tööd teinud, kuid lõpulik kinnitamine ei ole weel maad wõtnud. Informatsiooniks wõiksin ette tuua rendimääre, mis on rentnikkudelt wõetud, et Riigikogu liikmed wõiksid wõrrelda, kas need rendimäärad on liig suured wõi harilikud määratud. Minul on järgmised andmed tarwitada: 64¼ tiinu koht suur, rent määratud 450 kilogrammi wõi 4500 mk., Peetri talu 53 tiinu suur, rent arwatud 360 kilogrammi wõi 3600 mk. aastas, siis Wõhu-Peetri talu 27 tiinu suur, 195 kilogrammi wõi 1950 mk. renti aastas, Sii talu 15 tiinu suur, õigemini 16 tiinu suur ja rent 90 kilogrammi wõi 900 mk.

aastas. Meie teame, et Hiiumaa olud ei ole hiilgawad. Talukohad on wäheste põlumaaga, millejuures neil taludel, wõrreldest teistega, rohkem heinamaad ja karjamaad. Kui nüüd rendisummasid wõrrellda, siis on käega katsutaw, et need rendid on 5 kunni 6 korda wähemad, kui samasuurte talude rendid sisemaal. Järelikult on siin rendimääramise juures arwesse wõtetud, et Hiiumaa pind mitte nii hea ei ole, kui meil sisemaal.

Neid asjaolusid silmas pidades wõib lõpuküsimiste peale järgmist wastata: Esimese küsimise peale: Kas on põllutöministril eelpool loetletud tõsiasjad teada? Muudugi, sel kujul, nagu ma siin ette kandsin. Teiseks: Kui on, siis mil põhjusel on põllutöministeerium wiiwitanud Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamisega seaduslikul ja õiglasel alusel? See wiiwitus on tingitud peasjalikult rentnikkude oma protestidest. Kolmandaks: Kas mõtleb põllutöministeerium astuda samme selleks, et rendilepinguid uuendades Hiiumaa riigirentnikkude suhtes teostataks 1920 a. 11. juuni määruse §§ 3 ja 4 ja et rendi wäljaarwamisel arwestatakse kohalikkude eritingimustega ning et rendi rukkikilogrammi hind määratakse sama kõrge, nagu Saaremaal? Selle peale pean wastama, et 1920 a. määruse täitmine sünnib täitsa üldises korras ja selles järjekorras, kuidas wastawad komisjonid on otsuseid teinud. Kui otsused ettenähtud korras kinnitatud, saadetakse nad wiibimata täide. Minu arwates ei takista metsa ja hoonete omaks tunnistamine rendilepingu sõlmimist. Kui meie seda oleksime enne lepingu sõlmimist läbi wiia tahtnud, siis oleks pidanud juba alguses ütleva, et kõigi rendilepingute sõlmimine tuleb 3—4 aastaks edasi lükata.

Teise küsimise peale, et kas kohalikkude eritingimustega on arwestatud, pean wastama, et sellega on arwestatud ja põllutöministeerium ei saa rukkikilogrammi hinda Hiiumaal teistsuguseks määrata, kui Läänemaal, sest wõrreldes Läänemaa mõnda osa Hiiumaaga, wõib öelda, et Läänemaa oma looduslikkude tingimuste poolest halwemal järjel seisab.

4) Kas kawatseb põllutöminister teha korraldust, et wõlguolewat renti ühe korraga sisse ei nõutaks ja et ära jäetaks harilik wiiwitusprotsent, silmas pidades, et mitme aasta rendi ühe korraga sisse nõudmine paljud riigirentnikud haamri

alla wiiks ja et rendimaksmisega wiivitamine on olenenud mitte riigirentnikkudest, waid põllutöministeeriumist endast? Meil ei ole põhjust kedagi karistada, — kuid nende rentnikkudega, kes rendilepinguid wastu ei wõta, ei saa meie teistmoodi talitada, kui harilikus korras. Rentnikkudega, kes aga riigiga rendiwahekorda astunud, talitatakse nii, et nende käest kõiki renti korraga sisse nõudma ei hakata, waid siin tuleb juba tahes wõi tahtmata rendimaksmises pikendusi teha, et mitte rentnikka, eriti weel tänawu aastal liiga koormata.

Juhataja **L. Raudkepp**: Kas arupärijad on härra põllutöministri wastusega rahuldatud.

O. Gustawson (is.): Arupärijate nimel teatan, et meie põllutöministri wastusega rahuldatud ei ole, ja teen ettepaneku läbirääkimised kohe awada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Rkl. Gustawson'i poolt on ettepanek tehtud läbirääkimised kohe awada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimised kohe awada.

O. Gustawson (is.): Et teinekord lühikenegi seletus asjalik wõib olla, seda näitas meile eelwiimane arupärimiskoosolek, kus kohtuminister meie arupärimise peale andis napi wastuse, millega meie rahuldatud olime. Seletuste kohta, millised andis täna härra põllutöminister, ei saa meie, kahjuks, seda mitte öelda. Meid ei rahulda põllutöministri seletus peaaegu üheski arupärimises ülesseatud küsimuse osas.

Kõigepealt oli meie poolt alla kriiputatud niihästi arupärimises eneses, kui ka selle põhjendamisel tõsiasi, et põllutöministeeriumi kohapealsed ametnikud omalt poolt kaasa mõjuwad selleks, et kohalikud riigirentnikud Hiiumaal ei ole julgenud neile pakutawaid rendilepinguid wastu wõtta. Selle asemel, et tulla ja umbusklikkudele riigirentnikkudele seletada katsuda põhjusi, mikspärast seesuguseid rendilepinguid pakutakse, kus enam kui kahtlaselt käsitatud küsimus, hoonete ja metsade suhtes, tullakse waid sellega, et rentnikka ähwardatakse kewadel kohtadelt wälja wisata, kui nad rendilepinguid wastu ei wõta. Ühtlasi kahtlen mina, kas wastab tõele,

et kõik Hiiumaa rentnikud 1920 a. rendilepingud vastu võtnud on, ajutised rendilepingud ühe aasta peale. Minul on teateid Kõrgessaarest, Suuremõisast ja Käinast, kus suured hulgad rentnikka pakutawaid rendilepinguid vastu võtnud ei ole. Need rendilepingud aga, mis vastu võetigi, lõppesid 1921 a. Ja sellest ajast peale on Hiiumaal olnud peale tuhande riigirentniku ilma mingi rendilepinguta. Riigirentnikud ise on esimesed, kes ripudes maa ja taewa wahel, nagu linnukesed oksa peal, seesuguse seisukorraga loomulikult ei saa rahul olla ega omi kohti korralikult harida. On endast mõistetaw, et kui koht riigirentnikul rendilepingu põhjal kindlamalt käes, siis tal kaugelt suurem hool oleks koha harimisel.

Edasi waidlen ma põllutööministri poolt esitatud wäidete vastu, mis tahawad tõendada, et kõik põhjendused rendilepingute tagasilükkamiseks olla kunstlikult välja mõeldud, olla otsitud. Wastuoksa, kõik põhjused rendilepingute wastuwõtmisest keeldumiseks on paratamatu tingitud ühelt poolt Hiiumaa looduslikest tingimistest ja wäikekohtade isewärki majapidamisest, ja teiselt poolt põllutööministeeriumi ametnikkude lubamatust tegewusest. Esimese asjaoluna rendilepingute mittewastuwõtmise põhjendamiseks tuuakse ette liig kõrge rent. Waatamata, et põllutööminister täna seletada on katsunud, Hiiumaa rendimäärad olla weelgi madalamad, kui nad tohiks olla, jään ma siiski oma endise arwamise juurde. Ma tähendasin arupärimise põhjendamisel nende eritingimuste peale, milles maapidamine Hiiumaal on arenenud. Esiteks on seal äärmiselt kehwa maapind. Ma ei waidle selle vastu, et Läänemaal mereäärsees piirkonnas Noa-Rootsis, Paaslepas, Sutlepas ja mujalgi põhjapoolses osas maapind tõepoolest wäga kehwa on, aga samuti kehwa, ma ütleksin, weel kehwaem on tema Hiiumaal. Mindagu wõi Suuremõisa walda, et näha, mis sealsed kohad iseendast pakuwad. Waatamata, et näiteks mõni koht 100 tiinu, see on 300 wakamaad suur, on tal põllumaad otse uskumataalt wähe. On kohti, kus üldse 200, isegi 300 wakamaad maad, — sealjuures aga põldu waid 12—15 wakamaad. Seegi on sedawõrd kehwa, et harilik wiljasaak on läbisegi 1—4 seemet. Seal loetakse juba heaks wiljasaagiks, kui põld annab 5 seemet

aastas. Seda juhtub eestkätt Keina ja Emmaste kandis. Seesuguse wiljaaht-ruse tagajärg on, et kohapidamine ennast kuidagi ära ei tasu. Hiiumaa kohapidaja oleks pankrotis ja ammugi haamri all. Kui tema oma kohapidamist ei katsuks toetada kõiksuguste kõrwaltöödega ja -teenistustega. Oieti ainukene abinõu, mis on hiidlastele wõimaldanud kohti pidada. Ma tähendasin aga juba enne, et tänapäew, ilmasõja tagajärjel on tekkinud majanduslike wähekindade ümberkujunemine. Kõrwaltõid ei ole enam endisel määral, ei ole enam weowõimalusi ei ole enam teisi kõrwalteenistuse allikaid sel määral, nagu need oli enne ilmasõda. Muuseas on peaaegu kadunud ja kokku sulanud kõrwalteenistus mere kaudu. Oige wähe on nüüd noormehi, kes oma wõi wäljamaa laewadele sõitma pääsewad.

Wiletsat põllupinda ühelt poolt ja ajast ning arust jäänud kohtade harimiswiisi teiselt poolt arwesse wõttes, ei ole imegi, kui Hiiumaal Suuremõisa wallas oma wilja üldiselt jätkub ainult mõneks kuuks, wõi paremal juhtumisel pooleks aastaks. Teise pooleaasta kestes tuleb leiawilli, kui ka kõik teised wiljad, kõrwalt osta. See kõik loob eriliselt rasked tingimused.

Siin tuleb aga pealegi weel arwesse wõtta ja lisaks eelmisele silmas pidada, et põllutööministeeriumi poolt määratud rent paistis rentnikkudele endiste mõisarentide alusel määratud olewat. Ja selle tagajärjel terawneb weelgi wastolu riigirentnikkude ja põllutööministeeriumi ametnikkude wahel. Rentnikud arwasid, et siin on lihtsalt wõetud endine mõisa rendimäär, teatud korda suurendatud ja nõnda neilt nõutaw rendimäär kätte saadud. Katsuti tähelpanu juhtida sellele, et enne ilmasõda parunite päewil ühes mõisa rendiga olid Suuremõisa wallas ja Kõrgessaares sisse nõutud ka kooli- ja kirikumaksud. Arwati, et rendimäär on välja arwatud wõrrendlikult endisele täisrendile, ilma et oleks arwestatud nende erimaksudega, mis üldrendi arwel sisse kasseeritud, millised aga nüüd tuleb tasuda rendist lahus teisel teel, just nagu pealekauba. Sellepärast leitigi, et pakutaw riigirent liiga kõrge on ja seda vastu wõtta ei wõi.

See ei ole siiski mitte peapõhjus rendilepingute wastuwõtmisest keeldumiseks. Praegusel ajal on riigirentnikud suuremalt osalt pakutawate rendilepingute rendi-

määradega nõus leppima. Suurim takistus rendilepingute sõlmimiseks oli rendikohtade heinamail ja karjamail kaswawate metsade ja riigirentnikkude mail olewate hoonete selgitamata küsimus. Põllutööministeerium tähendas, et need kaks asja on arenenud kumbki omaette. Ühelt poolt rendikohtade heinamail ja karjamail kaswawate metsade ja riigirentnikkude hoonete hindamised ja teiselt poolt rendilepingute sõlmimine. Need kaks ei olla üksteist ei takistanud ega kiirustanud. Kui see nõnda on, siis arwan mina, et põllutööministeeriumil mingisugust põhjust ei olnud sel puhul, kui rendilepinguid koha peal tõrguti vastu wõtmast, hindamistöde läbiwiimisega Hiiumaal wiiwitada. Mul osutub kummalisena, et tol ajal, kui mujal need tööd läbi wiidi — heinamaadel ja karjamaadel kaswawad metsad ja kohtade peal olewad hooned rentnikkude omaks tunnistati, Hiiumaal seda mitte ei tehtud. On imeelik, et Hiiumaal, kus ometi wõrdlemisi wäike piirkond on, hindamistööd häbemata pikkamisi edasi nihkuwad, ja kunni siamaani riigirentnikkudele mitte midagi andnud ei ole. Täna wu sügisel oli ja on praegugi seisukord sarnane, et riigirentnikud Hiiumaal puutuda ei tohi neid puid, mis nende karjamaadel ja heinamaadel kaswawad, waatamata, et seesugused metsad maareformi teostamise lisamäärusega 11. juunist 1920 a. on põhimõtteliselt tunnustatud kohawaldajate omaks. Tänapäewani puudub Hiiumaa riigirentnikkudel nende heinamail ja karjamail kaswawate metsade kasutamise õigus. Ja sellepärast, nagu põllutööminister tähendab, et hindamistöde tegelik läbiwiimine ei ole veel lõpule jõudnud. Samuti on tegelikult lõpuni lahendamata hoonete omanduse küsimus. Ma rõhutan veel kord, et sarnase wiiwitamisega põllutööministeerium on aidanud omalt poolt wahekordi põllutööministeeriumi ja riigirentnikkude wahel palju palawamaks kütta, kui need muidu oleksid olnud. Ma julgen kindlasti oletada: kui hoonete ja metsade küsimus Hiiumaal täies ulatuses lahendatud oleks, siis täna wu aasta suurem hulk rentnikka tõrkuwad ei oleks põllutööministeeriumiga rendilepinguid sõlmimast. Seda aga tehtud ei ole ja sellepärast kahtlen mina, kas riigirentnikud täna wugi aastal, kõigi ähwarduste peale waatamata, walmis on pakutawaid renditingimisi vastu wõtma.

Need on lühidalt põhjused, mis on riigirentnikkudel Hiiumaal põhjuseks olnud rendilepinguid mitte vastu wõtta. Ma loen tarwilikuks veel kord tähendada, et hirmu oma hoonete ja heinamaadel ning karjamaadel kaswawate metsade kadumaminemise eest on omalt poolt aidanud aina suurendada põllutööministeeriumi ametnikud. Ma tähendasin juba teine kord, kuidas siin kohalik ringkonnawalitseja riigirentnikkude ees hoopis, et niihästi rendimääramisel, kui metsade ja hoonete omaks tunnustamisel wõi mittetunnustamisel olla otsustaw sõna öelda temal. Ringkonnawalitseja kelgib awalikult rendi wastuwõtmise puhul: ma teile alles näitan, missuguse rendi ma teile määrän. On enam kui kummaline, et ringkonnawalitseja endale wabalt lubab sarnaseid prowokatsioonilisi wäljastumisi. Ringkonnawalitsejal koha peal on wäga hästi teada, kui põnew ja teraw on wahekord, mis Hiiumaal walitseb. On sellepärast kahekordselt lubamatu tulla ja meelega veel õli tulle walada. Tagajärg on nüüd käega katsutaw: Hiiumaal rendilepinguid vastu wõtta ei taheta.

Meie arupärimises põllutööministrile oli põhiküsimuseks, kuidas mõeldakse üle saada sellest isewärki seisukorrast. Põllutööminister on selle põhiküsimuse sisuliselt wastamata jätnud. Ta ei ole näidanud midagi muud, peale selle, mida siamaani praktiseeritud: teie peate! ja muud ei midagi. Kogu süü öeldakse rentnikkude pool olewat, — jonnivad lihtsalt ilma mingi põhjuseta ega taha riigi poolt pakutawaid rendilepinguid vastu wõtta. Meie arwates on siin ainuke tee see, et tullakse awameelselt ja ausalt, ning öeldakse: Teie heinamail ja karjamail kaswawad metsad ning teie hooned on teile kindlustatud, waatamata teie rendilepingu peale. (Põllutööminister A. Kerem: Kõigile ei saa seda öelda, waid ainult neile, kes pikemat aega koha peal.) Just nii, et neile oleks nende hooned kindlustatud, nõnda nagu 1920 a. juuni määruses ette nähtud. Ma pean ütleva, et suurem hulk rentnikka Kõrgessaares, suuremõisa wallas ja mujal Hiiumaal on peaaegu kõik kauemat aega kohtadel püsinud. Leidub wast mõni üksik, kes ühe koha pealt teise peale on weerunud. Mina olen kindel, et vähemalt 90% rentnikkude suhtes hooned kui ka metsad täitsa tasuta nende omaks tunnustatakse.

Ma rõhutasin juba üldist umbusaldust ametnikkude vastu, mis riigirentnikka kartma sunnib, et nendele pakutud rendileping ei ole millegiks muuks, kui selleks, et rentnikkudel nahk üle kõrwade tõmmata — hooned ning metsad, mis waldajale kuuluma peaksid, rendilepingu põhjal neilt ära näpsata. Arwatakse lihtsamelselt: kui meie pakutawad rendilepingud vastu wõtame, siis ütleme endid lahti hoonetest ja metsadest, mis 1920 a. juuni määrusega meie omanduseks tunnustatud. Kui siin ei saada wõi ei taheta erilisi normaal-rendilepingute kawasid wälja töötada, ega rentnikkudele sel teel kindlustust anda nende õiguste kohta oma metsa ja hoonete peale, siis on kindel, et tänawugi aastal rendilepingute pakkumistest midagi wälja ei tule.

Pealegi on kuulda, et asjad ka juriidilisest küljest korras ei olla. Teatakse rääkida nii Kõrgessaare ja osalt ka Suuremõisa kohta, et põllutöministeeriumi ametnikud siin olla teatud wormaalsed nõuded omal ajal kahe silma wahel jätnud ja et praegu isegi kohtu kaudu midagi teha ei saawat. Ma ei tea, kas see on õige wõi mitte, aga mulle näib, et wahekorrad endise omaniku — Doni põllupanga — ja põllutöministeeriumi wahel tõesti alles lahendamata. Ja sellest, ent mitte heast tahtmisest, olenebki, et põllutöministeerium kõigi oma tahtmise peale waatamata riigirentnikkudele rendilepingut peale sundida ei saa. Sellepärast peaks meie arwates põllutöministeerium eriti huwitatud olema sellest, et wahakordi riigirentnikkudega lahendada katsuda mitte pealekäimisega, waid wastastikuse kokkuleppe alusel. Selleks peaks põllutöministeerium tähepanelikult arwestama kõiki põhjendusi, mis kohalikkude riigirentnikkude poolt esile on toodud, rendilepingute wastuwõtmisest keeldumisel.

Mis puutub põllutöministri märkusesse endiste aastate eest wõlgujäänud rendi sissenõudmise kohta, siis ei saa muud, kui heaks kiita, et mitte korraga endiste aastate renti sisse nõuda ei taheta. See on otstarbekohane ja ühtlasi paratamatu. Sest kui põllutöministeerium ühe rop-suga rendi sissenõudmisele asuks, siis peaks ta lihtsalt kuuse alla tõstma mitmed sajad perekonnad, kes renti korraga tasuda ei jõua. Ja kui ta tahaks asuda wäljatõstmisega karistama kõiki rentnikka, kes rendilepinguid wastuwõtmast

tõrguwad, siis ei tea ma tõesti mitte, kuhu need pealt tuhande rentniku-perekonna paisata tahetakse. (M. Martna (sd.): Kas meil kunagiselle järele on küsitud, kuhu need inimesed lähewad?) Tõsi, sellest on meil alati wähe hoolitud, olgu see rentnikkude kohadelt tõstmisel wõi üksikute üürnikkude uulitsale pildumisel. Ma arwan siiski, et praegusel walitsusel ometi nii palju julgust ei ole, et ta 1. maist ligi terwelt pealt tuhande rentniku-perekonna kuuse alla kihutab. Sellepärast rõhutan mina weel kord — põllutöministeerium peab kasutama kõik wõimalused, et rahulikult teel kokkuleppele jõuda. Ja ma usun, et riigirentnikud walmis on vastu wõtma pakutawaid rendilepinguid siis, kui neile nende metsade ja hoonete suhtes täielik garantii kindlustatakse. Meie arwame, et sisse kasseerides renti neilt rentnikkudelt, kes rendilepingud sõlminud, samuti neiltki, kel rendilepingud sõlmimata, renti sisse nõuda, tohib ainult osade kaupa. Kui siin aga hakata renti korraga sisse nõudma, siis läheb see suurele hulga rendimaksjatele, kes nii kui nii kehwad on, wäga raskeks, õigemini ülesamataks. See on minu arwates päris selge.

Edasi arwame meie: silmas pidades tõsiasja, et põllutöministeerium ise oma ametnikkudega kohapeal on suurel määral süüdi selles, et rendilepingud senini on sõlmimata seisnud, ka tawalist wiiwitusprotsenti riigirentnikkude käest sisse nõuda ei tohiks. See ei ole küll jumal teab kui suur summa iga üksiku kohta, aga selle ärajätmine aitaks omalt poolt terawaid wahakordi pehmendada ja teed tasandada rendilepingute sõlmimisele, mis juba ammugi oleks pidanud Hiiumaal aset leidma.

B. Oja (töer.): Härra põllutöminister teatas siin, et rukkikilogrammi hinda Hiiumaal ei ole wõimalik alandada selle tõttu, et hinnad on Hiiumaal odavamad, kui Läänemaal. Rendi alandamise asjus pöörati asunikkude liidu poole, ja meie pöörasime ametlikkude teadete saamiseks Haapsalu kui ka Kärdla alewiwalit-suse poole ja sealt meie saime andmeid, et Haapsalus maksab seapekk 50—65 marka nael, Kärdlas aga 45 marka. Loomaliha maksab Haapsalus 20—25 marka, Kärdlas aga 18—20 marka. (Wahelihüüe.) Loomulik, et need andmed

sealt on, kuskohal turud on ja kuskohalt raha saadakse. Tartumaa elanikud näiteks müüwad oma saadusi ikka Tartu turul. — Niisamuti wasikaliha maksab Haapsalus 25—28 marka nael, Kärđlas aga 15—16 marka, lambaliha Haapsalus 25—28 marka, Kärđlas 14—15 marka. Piimatoop maksab Haapsalus 20, Kärđlas aga 10 marka, rõdsakoore wõi Haapsalus 110—120, Kärđlas 80 marka. kanamunade paar Haapsalus 17—18 marka, Kärđlas 12 marka. Heinapuud Haapsalus 85—90—100 marka, Kärđlas 70 marka.

Peale selle on teada, et Hiiumaa kasvatab terawilja ainult nii palju, kui talle oma tarwituseks waja on, kuna Läänemaal see teisiti on ja sellepärast peaks õigustatud olema see nõudmine, et Hiiumaa rukkikilogrammi hind alandataks wastawalt wõrdlemisi Läänemaaga, nii kui seda hindade wahe on saaduste wahel.

Põllutööminister A. Kerem: Rendi suuruse asjus tahtsin lõpuks lühikese märkuse teha selle kohta, et tuues seda, mis riigirentnikud ise arwawad ja kuidas nemad ise asja peale waatawad. Pean ütleva, et minu poole on rentnikud pööranud palwega, rendilepinguid keelata neile pakkumast ja põhjendusena on nad ette toonud ainult asjaolu, et metsade ja hoonete küsimus lahendamata on, kuid rendi kõrgusest ei ole mulle keegi poole sõnagagi rääkinud. Wõib olla warem on ministeeriumi poole pööratud, kuid minul ei ole neid andmeid mitte käepärast. 1920 aastast mäletan, et teatawa grupi Hiiumaa riigirentnikkude käest on tulnud isegi kohtuteel renti sisse nõuda ja see rent seekord, kui ma ei eksi, oli 10-ne kordne määratud Wene rubla järele, mis tegi iseäranis wäikese summa wälja, kuid rentnikud arwasid siiski ennast õigustatud olema, mitte 10-ne kordselt, arwates Wene rubla järele, renti maksta. Pärast muidugi, kui protsess algas, õiendasid enne kohtuotsust rendi põllutööministeeriumi wolinkuga ära. Praegusel juhtumisel rendi alandamist nõuda, kuna ettekantud andmete põhjal Hiiumaa rendid sugugi nii suured ei ole, oleks ülearune. Öeldakse küll, et Hiiumaa maapind wäga halb on ja põllumaad wähe ja ma usun seda täiesti, et see nii on, aga teiseks on seal põllumaa kõrwal õige palju heina- ja

karjamaad, mida mujal mitte nii palju ei ole ja seda tuleb ka teatawal määral arwesse wõtta. Kui selle juures rent keskmiselt 5, 6 ja 7 korda alam on kui suurel maal, siis wõib ette kujutada, et see rent, mis Hiiumaa kohta määratud, wäga suur mitte ei ole.

O. Liigand (rhw.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Meil on õige üldiseks nähtuseks saanud, et maasaajad, kes riigile wõõrandatud maadele asendatud, on hakanud esinema riigi wastu liialdatud nõudmistega, olgu see üksikult wõi omawahelistel kongressidel. Meie riik on aga ise alles asunik ja ei jõua kaugeltki kõiki neid nõudmisi täita, ning siin on loomulik, et käiakse seda teed mööda, mida jõutakse. Kes wähegi on tähele pannud meie maareformi teostamist, peab tunnistama, et siin on tõesti püütud teha, mis wähegi wõimalik. Täna antud põllutööministri seletusest näeme meie ka, et siin on käidud täiesti seadusepäralist teed, ja on pandud kohalikka olusid tähele. Ja ühtlasi peab tunnistama, et niisugused arupärimised annawad hoogu selleks, et kohalikud asunikud ei täida oma kohustusi, nagu seda tarwis oleks. Nii on see ka Hiiumaal. Lõpuks wõib kujumeda asi nii, et ei täideta seaduslikka nõudmisi enne, kui pristaw koha peal on ja siis on muidugi kahjud nende kanda, kelle eest siin seisti. Waadake, sedawiisi ometi opereerida ei wõi, selle tagajärg on ainult kahju neile, kelle eest siin wälja astutakse. Oleks soowitaw küll, et niisugused arupärimised ning niisugusel kujul ja niisugusel wiisil kaitsmine ära jääks. Ma arwan, et tänase arupärimise juures kõige õigem on liht ülemineku-wormeliga päewakorras edasi minna. Sellepärast teen ettepaneku järgmine ülemineku-wormel wastu wõtta: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamise arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uendamise kohta, — läheb päewakorras edasi“.

O. Gustawson (is.): Mind ei pane põrmugi imestama Riigikogu liikme Liigand'i arusaamine käesolewast küsimusest. Siin on ju põhjus wäga silmapaistew: demokraatlik liit on andnud põllutööministri, järjelikult tuleb teda ka igal tingimisel kaitsta. Mina arwan waid, et tuleks ometi olla wähegi objektiivsem sarnaste küsimuste hindamisel.

Kõigepealt eksib härra Liigand, kui ta räägib, et siin on tegemist asunikku-dega. Ei, asunikudega on Hiiumaal ju wahekorrad lahendatud nagu mujal. Ainult riigirentnikkudega on tegemist. Härra Liigand'ile, ja nähtawasti ka demokraatliku liidule on see ükskõik, kuidas wahekorrad riigirentnikkude ja põllutööministri wahel Hiiumaal sobiwad. Tõesti — wäga omapärane arusaamine. Pealt 1000 on neid riigirentnikka, kellel 1921 a. alates kunni siimaani mingisugust rendilepingut ei ole. Kui nüüd tullakse ja öeldakse, et ei ole kellelgi mingit õigust tulla arupärimisega selleks, et selgust tuua sassiläinud wahekordadesse Hiiumaal, siis arwan mina, et sel teel küsimusest mööda hiilides seda tõesti mitte lahendada ei saa. See on wäga subjektiivne arusaamine, kui leitakse, et meie arupärimine sel kujul, nagu ta wormuleeritud, wõib wahekorrad veelgi terawamaks ajada. Meie arupärimine on sihitud selleks, et põllutööminister awalikult seletaks, mil põhjusel Hiiumaal sennini ei ole normaalwahekorrad riigirentnikkude ja põlluministeeriumi wahel maksma pandud ja millal ning kuidas tahetakse seda teha. Põllutööminister on täna seletusi anda katsunud, aga et need seletused paikapidawad oleksid, selle kohta luban mina endale enne kui pärast kahelda. Ma tähendasin juba peapõhjuse peale, mis senni komistuskikiwiks on olnud. See on senni lahendamata küsimus hoonete ning heinamail ja karjamaail kaswawate metsade asjus. Tõmmatagu siin wastawad konsekwentsid nõnda, nagu seda nõuab 1920 a. juuni määrus. Siimaani seda tehtud ei ole ja põllutööminister oma tänastes seletustes on keeldunud otsekohe ütlemast, millal seda teha mõeldakse.

Edasi. Nõutawad rendid ei olla kõrge. Ma tähendasin juba warem, et põllust, kui sarnasest, Hiiumaal suurt asja ei ole, seda on nii armetult wähe, et oma põllult saadud wiljast waewalt $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ aastaks jätkub. Härra põllutööminister ütles, et selle põlluwähesuse aitab tasuda karjamaade ja heinamaade rohkus. Härra põllutööminister on wist ise ka Hiiumaal käinud, wähemalt läbisõidulgi, ja näinud, kui head need heina- ja karjamaad on. Suuremõisa wallas on suur protsent karjamaast sarnane, kus aluspõhi on selge paas, millel waid 2—3 tolli paksune kruusamullakiht peal. Kogu karjamaal pole kuiwal suwel ühtegi rohulible näha. Ma

tähendasin juba arupärimise põhjendamisel, kuidas kord Suuremõisa wallas kaks lammast ühel 150-wakamaalisel karjamaal nälga kärwasid. Kõrgesaares jälle on õige palju karjamaid, millised mere-tõusu ajal weest üle ujutuwad ja mis selletõttu tarwitamiseks kõlbmatad. Sama wiletsad on seal heinamaadki, lõpmata wesised ja rohukehwad. Suur puudus on pealegi see, et heinamaad asuwad tih-tipeale 20—30 wersta kodust kaugel. Näiteks on Kõpu meestel Keina piirkonnas heinamaa, kuhu saab ära oma kōwa 30—35 wersta. (Põllutööminister A. Kerem: Kas teate, kui kõrgelt nad hinnatud on?) Teie tõite ette, et nad madalalt hinnatud olla, kuid see on jällegi wäga subjektiivne mõiste. sest mis ühele kõrge, wõib teisele madal olla.

Edasi katsus härra põllutööminister seletada, et Hiiumaal ei saa maksma panna rukkikilogrammi hinda sarnasena, nagu see on Saaremaal, sest Hiiumaa olud erinevad Saaremaa omadest wäga palju. Riigikogu liige Oja näitas juba, kuidas Hiiumaa eritingimused sarnanewad enam Saaremaa kui mandri oludele. Samuti on minul teada, et Hiiumaal wiljahind mitte palju kõrgem ei ole, kui Saaremaal. Ja wäga arusaadawal põhjusel: rukkikilogrammi produtseerimiskulud Hiiumaal ei lähe kuigi palju lahku Saaremaa omadest. Wõiks sellepärast siiski tõsisemalt kaaluda küsimust, kas ei saaks Hiiumaa suhtes panna maksma rendi rukkikilogrammi hinda wastawalt Saaremaa omale. Ülekohus see meie arusaamise järele tõesti mitte ei oleks.

Silmas pidades, et härra põllutööminister oma wastuses ei ole näidanud neid teid, kuidas tema Hiiumaa rendilepingute uuendamiseiga seotud küsimusi lahendada, ning sealsete riigirentnikkude ja põllutööministeeriumi wahel normaal wahekorrad luua mõtleb, leiame meie, et härra põllutööministri wastus meid ei rahulda. Iseseiswa sotsialistliku Riigikogu rühma nimel panen ette wastu wõtta järgmine ülemineku-wormel: „Ära kuulates põllutööministri wastust iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta, tunnustab Riigikogu põllutööministri wastuse mitterahuloldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

W. Maaker (töer.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Hiiumaa rendiwahekorrad on kogu aeg ja mitte ainult täna esile tulnud. Seda küsimust on paar aastat Riigikogu ringkondades käsitatud. Kui omal ajal maareform maksma pandi, määrati Saaremaal rendihinnad odavamaks umbes 25%, kuid Hiiumaal jäeti, vaatamata selle peale, et Hiiumaal olud on samasugused, kui Saaremaal, rendi-olud ühetaoliseks suuremaaga. Siin on räägitud ja waieldud mitmel korral, et Hiiumaal olud olla samasugused kui suurelmaal, mõnes kohas räägitakse, et olla isegi paremad. Mina olen isiklikult kokku puutunud Hiiumaa elanikkudega ja tean, et Hiiumaal olukord on mitukorda halwem, kui seda suurelmaal on. Kui suurelmaal riigirentnik, asunik wõi rentnik oma maad kasutades leiba saab, siis seda Hiiumaa asunik mitte ei saa ja on sunnitud kõrvalt teenima, et omale ülespidamist saada. Kes Hiiumaal on wiibinud, see teab, et Hiiumaal maaolud äärmiselt wiletsad on: kadastik, nõmmik ja soo. Härra põllutööminister tähendas, et Hiiumaal olla wördlemisi palju heinamaid kohtade küljes. Seal on küll wördlemisi palju heinamaid kohtade küljes, aga need heinamaad on soo ja nõmmik ning sealt mitte midagi saada ei ole. Hiiumaal asunikkude karjamaad on siiski paremad, ta wõib paar looma ülewal pidada, kuid riigirentnikkude karjamaad on niiwõrd halwad, et seal wõib ainult mõne lamba pidada. Eelkõnelejad näitasid toiduainete arwudega, et Hiiumaal toiduainete hinnad on madalamad kui Haapsalus. See wahekord kõigub 30% wahel, kuna siin on rendi alanduseks wõetud ainult 25%. Kui Saaremaa on pandud eesõigustatud seisukorda, siis wõiks sama seisukord olla ka Hiiumaal, kus olud palju halwemad on, kui Saaremaal. Hiiumaal kaswatatakse terawilja niiwõrd wähe, et seda Saaremaalt sisse weetakse. Kui minu andmete juures kaheldakse, siis wõib olla wõetakse asi rewideerimisele, kuid mina kordan weel, et Saaremaalt Hiiumaale Emmaste walla kaudu weetakse iga aasta tuhanded puudad terawilja. Kui Hiiumaal olud head oleksid, siis ei weetaks terawilja mitte sisse. Härra põllutööminister tähendas, et neid rendilepinguid oldakse walmis riigirentnikkudele andma iga silmapilk, kuid riigirentnikud ei tahtwat rendilepinguid wastu wõtta. Riigirentnikud on walmis neid

lepinguid wastu wõtma, aga nemad ei wõi neid wastu wõtta. On terwe rida riigirentnikka, kellel on oma hooned juba 40 aastat, kuid vaatamata selle peale wõetakse lepingusse sisse, et hooned on riigi omad. Tahes wõi tahtmata kardawad nad, et kui kord juba lepingusse sisse on wõetud, et hooned on riigi omad, siis nad riigi omaks jääwadki. Selle asjaolu peale olen mina ja ka härra Zimmermann minewa-aasta eelarwe-hommisjonis tähelpanu juhtinud. On tähelpanu juhtitud selle peale, et tuleksid wõimalikult kiires korras rendi- ja metsawahekorrad lahendada, kuid siijamaani on nad ikka weel lahendamata. Ma juhin tähelpanu selle peale, et sel ajal põllutööminister seletas, et waadake, meie wiime hoonete ja metsawahekordade lahendamise läbi 1923 a. jooksul ja 1923 aasta 1. maiks on kõik need wahekorrad õiendatud. Kuid meie näeme, et praegu on juba detsember 1923 a. ja need hoonete- metsawahekorrad on ikka weel lahendamata ja nagu näha, wist ei mõeldagi neid lahendada. See ei ole mitte sellest, nagu siin kord anti mõista, et riigirentnikud ei kawatse lepinguid wastu wõtta, waid see oleneb kohapealsetest ametnikkudest ära, et ei ole rendilepingu wahekorrad lahendatud. Mina isiklikult arwan, et oleks täiesti wastuwõetaw ja loodan ka, et Riigikogu toetab seda ettepanekut, et Hiiumaa rendiwahekorrad saaksid ühtlustatud Saaremaaga. Kui siin härra Liigand tähendas, et asunikkude ja uute maasaajate nõudmised wäga tihti olla liialdatud, siis pean mina ühte ütlema, et Hiiumaa suhtes ei ole need nõudmised mitte liialdatud. Uued maasaajad niiwõrd kategeooriliselt rendilepingute wastuwõtmise wastu ei ole, waid palju suurem häda on just wanade rentnikkudega ja häda on just selles, et neilt tahetakse hooned, mis nende omad, nüüd rendilepingu teel riigi omanduseks wõtta. (Segane wahelhüüe O. Liigandi, rhw. poolt.) Härra Liigand, Teie tähendate seda, et Saaremaa olud on halwemad kui Hiiumaal, kuid wõtame proportsionaalselt Saaremaa toiduhinnad, siis on nemad ühised Hiiumaa hindadega. Mina tahaksin aga nimetada seda, et hiidlased terawilja ei kaswata ja härra Liigand, kui Teie oleksite Hiiumaal wiibinud, siis oleksite Teie näinud, et Hiiumaa maaolud on ka mitte paremad, waid tükati weel halwemad, kui Saaremaal.

Wõib öelda, et wististi Saaremaal mitte nii palju soid riigirentnikkude käes tarwitada ei ole, kui Hiiumaal. Ma näitasin Teile, härra Liigand, juba ennemalt, et Hiiumaale weetakse Saaremaalt terawilja sisse ja kui Hiiumaa maaolud sama head oleks, kui Saaremaal, siis igatahes niisugust nähtust ei oleks. Minu arwamise järele, niipalju kui mina olen kokku puutunud kohalikkude elanikkudega ja Hiiumaal wiibinud, wõin ühte öelda, et Hiiumaal tuleb seisukorda lahendada, niisugusesse seisukorda Hiiumaa jääda ei tohi. Kui aga seisukord sarnaseks jääb, nagu ta praegu on, siis wõiwad hiidlased ainult ühte öelda, et maareform neile midagi andnud ei ole, waid ennemini kahju toonud, kuna tema tahab ka weel need hooned, mis on seaduse põhjal rentnikkude omad, samuti ka metsad, mida nad ise on kaswatanud, riigi omaks wõtta.

Põllutööminister A. Kerem: Ma tahaksin weel ühe asja peale tähelepanu juhtida Saaremaa ja Hiiumaa wahekorras. Nii Saaremaal kui ka Hiiumaal on maa hindamise olud mitmesugused, kuna Saaremaal maamaksud on jagatud rewisjonirublade ja obrokirublade alusel, on Hiiumaal kõik maksud wõetud adrasajandikkudes, et Saaremaal rukkikilogrammi hind odawam hinnatud, 10 marga asemel 7 ja $\frac{1}{2}$ peale, on küll peasjalikult wist sellest tingitud, et omalajal ei ole täpselt ära määratud wahekord rewisjoni- ja obrokirubla ja adrasajandiku wahel. Kuna pärast ebaloomulik wahekord selgus ja parandust tarwis oli, siis ei ole mitte nii tehtud, et oleks obrokirublade peale vähem rukkikilogramm määratud, waid on sel teel reguleeritud, et rukkikilogrammi hind odawamaks on määratud. Tõepoolest, sarnane wiis wiib küll ühele ja samale sihile, aga teoreetiliselt ei tohiks ta ometi nii olla. Kindel on, et kui ühtlane hindamine üle terve maa läbi wiiakse, siis juttugi ei wõi olla, et ühes maakonnas rukkikilogrammi hind 10, teises 7, kolmandas wiis oleks, waid see wahe peab ära kaduma. Maa tulukuse wahed peawad ära määrama maa hindamise andmed ja et uut hindamist tarwis, seda mina tunnistan, kuid et siin muudatusi ette wõtta rukkikilogrammi hinna kõigutamise, siis selleks küll mingisugust alust ei ole.

Juhataja L. Raudkepp: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Maaker'ilt.

W. Maaker (töer.): Faktilise märkusena tahtsin mina tähendada, et Hiiumaa maahindamine mitte õige ei ole. Seda teawad wäga hästi ka Läänemaa hindamise ametasutused, samuti ka seda, et suurem osa Hiiumaa mõisaid kõik Ungern-Sternbergi omad on. Omal ajal palju wõlgasid tehes, katsus Ungern-Sternberg adrasajandikku niiwõrd palju kõrgendada, kui see temal wähegi võimalik oli ja selle tõttu on kõigil maksud praegu poole kõrgemad, kui see mujal on ja need andmed wastawad tõsioludele. Peab ütlema, et Hiiumaal maamaksud on kõrged, nii et nemad õiglastele oludele mitte ei wasta.

Juhataja L. Raudkepp: On esitatud kaks ülemineku-wormelit. Rkl. Gustawson'i poolt järgmine motiweeritud ülemineku-wormel: „Ära kuulates põllutööministri wastust iseseiswa sotsialistliku töölispartei Riigikogu rühma arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta, tunnustab Riigikogu põllutööministri wastuse mittehuldawaks ja läheb päewakorras edasi.“

Rkl. Liigand'i poolt liht ülemineku-wormel: „Riigikogu, ära kuulates Wabariigi Walitsuse wastamise arupärimise peale Hiiumaa riigirentnikkude rendilepingute uuendamise kohta, — läheb päewakorras edasi.“

Esiteks tuleb hääletamisele motiweeritud ülemineku-wormel. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on motiweeritud ülemineku-wormel tagasi lükatud.

Panen lihtülemineku-wormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamusega on lihtülemineku-wormel wastu wõetud.

9. Eesti sotsiaal-demokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele Leebikusse majapidamiskooli asutamise asjus.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Põllutööministerruumis töötati wälja maamajanduslikkude koolide wõrk ja saadeti käesolewal aastal maakonnawalitsustele läbiwaatamiseks ja parandus-ettepanekute tegemiseks. Et nende koolide majanduslikud kulud omawalitsuste peale langewad, on wiimastele soowitaw, et koolide jaoks näidatud kohtades oleksid korralikud ruumid, et koolid

oleksid maakonna tsentrumidele lähemal ja seega rahwale kergemalt kättesaadavad, missugused^d asjaolud mõjuwad samuti tõstwalt õpilaste arwu peale, mis senni asutatud koolides tihtipeale mõndagi soowida jätab.

Hilisemad sammud aga näitawad, et mõnelt poolt maamajanduslikkude koolide peale teistsugustest seisukohtadest waadatakse, kui maakondades. Nii sai ka Walga maakonnawalitsus põllutööministeeriumi wahekirja 8. septembrist s. a. nr. 5242 juures koolide kawa. Walgamaal olid selle kawa järele Helme ja Sangaste mõisades põllutöö ja Hummuli mõisas majapidamiskool ette nähtud. Nendes kohades koole awada tunnustas maakonnawalitsus oma otsusega 11. septembrist soowitawaks, awaldas aga soowi, et maakonda saaks asutatud weel teine majapidamiskool, ja nimelt Tahewa mõisa. Muid^d ettepanekuid kooliwõrgu kohta maakonnawalitsus saanud ei ole; samuti puuduwad teated, et põllutööministeerium oma kawa, mis maakonnawalitsuse poolt heaks kiidetud ja kohalikku rahwast rahuldab, muutnud oleks. Kuid^d wastuoks põllutööministeeriumi kooliwõrgule ja tähele panemata jättes maakonnawalitsuse põhjendatud soowe, otsustanud planeerimise komisjon Leebiku mõisa tükeldamise juures sealt majapidamiskoolile krunti wälja mõõta, kuna 10 wersta eemal — Helme mõisas juba otsustati põllutöökooli awada, ning selle mõisa tükeldamisel ka 420 wakamaad põldu ühes heinamaaga wälja mõõdeti.

Leebiku mõis asub Walga maakonna põhjapoolsel serwal, mõni werst Wiljandimaa piirilt, mispärast koolile õpilaste kogumine Walgamaa elanikkude keskest raske on; Leebiku mõisa süda ühes härrastemajaga planeeriti ja anti endisele mõisaomanikule, seega ei ole nimetatud kohas kooli jaoks ruume, ning tuleks neid praegusel kallil ajal ehitama hakata, kuna mujal majad tarwitajat ootawad, kes neid jõuaks korrast hoida; majapidamiskooli asutamine Leebikusse, eraldades selle jaoks ligi 200 wakamaad^d põllumaad, ei jäta wõimalust kohalikka maanäljaseid rahuldada, seda enam, et 10 wersta eemal — Helme mõisast juba 420 wakamaad põllumaad tükeldamata jäeti, et Tõrwa alewis ja selle ümbruses eriti suur on maatöölise, seega maanäljaste arw; pealegi ajab seisukorra terawaks asjaolu, et samast Leebiku mõisast peale majapida-

miskooli ja endise omaniku krundi weel üks normaaltalu eraldati, mis maamõõtja sõnade järele antakse mesilastepidamise asutamiseks. Maanäljastele andmiseks jäi ainult 3 normaaltalu.

Ettetõudu põhjal paneb Eesti sotsiaaldemokraatlik tööliste partei Riigikogu rühm Riigikogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Missuguste põhimõtete järele teostatakse Eestis põllumajapidamiskoolide wõrku?

2) Kas majapidamiskooli asutamine Leebikusse, seega kohta, mis maakonnale wastuwõtmatu, on üksik nähtus, ja mil määral mõeldakse omawalitsuste soowe selle kooliwõrgu teostamisel arwesse wõtta?

3) Kuidas mõeldakse majapidamiskooli käima panna Leebikus, kus puuduwad ruumid^d, mis maakonna serwal jne.?

4) Kuidas mõeldakse 200 wakamaalist maatükki kasutada majapidamiskooli juures, kas see ei ole liiga suur?

5) Kuidas mõeldakse Tõrwa-Helme-Leebiku ümbruse maanäljaseid rahuldada?

Palume seda arupärimist wõtta Riigikogu lähema arupärimis-koosoleku päewakorda.

Toompeal, 18. dets. 1923 a.

Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

(Allkirjad) J. Wain,

A. Kärner.

A. Jõeäär.“)

J. Wain (sd.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Meie oleme Riigikogus wastu wõtnud algkoolide, keskkoolide kui ka kutsekoolide seadused ja eelnõuna on juba esitatud^d ülikooli seadus, mis meil aga senni puuduwad, need on seaduslikud alused põllumajanduslikkudele koolidele. Selle tõttu, et meil sarnased seaduslikud alused meie põllumajanduslikkude koolide kohta puuduwad, on keskwalitsuse ja omawalitsuse wahekord tumedana püsinud. Samuti on ka tume, missugused kohused omawalitsus ja missugused kohused keskwalitsus põllumajanduslikkude koolide suhtes enese peal kandma peab. Meie ei wõi millegi põhjal praegu öelda, kui palju meil põllutöö-, kui palju aiatöö-, kui palju majapidamiskoole ja kui palju teisi selle taolisi asutatud saab. Meie ei tea ka millegi põhjal, k u h u need^d koolid paigutatakse. Meil maksawad praegu

nende koolide kohta Wene seadused, kuid ei tahaks rõhutama hakata, et neid Wene seadusi peaks meil täies ulatuses täitma hakatama, sest Wene riik oli meist palju laiem ja meie temast ainult üks osa. Ka Wene riigi asutused — semstwod — olid midagi muud, kui meie maakonnawalitsused, ja sellepärast ei saa neid seadusi mitte täht-tähelt täita, waid neid wõiks wahest ainult materjaalina tarwitada selle küsimuse lahendamise juures. Kui aga meil sarnased seaduslikud alused puuduwad, siis on täitsa loomulik, et selgusetus omawalitsuse ja keskwalitsuse wahel krooniliseks ähwardab muutuda ja et selle selgusetuse juures wahest iseäralikud nähtused esile wõiwad tulla.

Nii tuli awalikuks, näiteks, 1923 aasta eelarwe arutamise juures, et riik Jäneda põllutöökooli toetab samasuguste summadega, nagu teisi põllutöökoole. Kuna sellejuures aga riigi rahaga nõutatud kooli inwentaar ei jää mitte riigile, waid kool on isegi mitte omawalitsuse omandus, waid puht eraettewõteline asutus. Sellega läheks kõik riiklikud toetussummad, niisõrd, kui nad inwentaari ja kooli sisse-seade peale kulutatakse, eraettewõtte waranduseks. Meie põllumajanduslikkude koolide wõrk on tume ja wälja kujunemata. Selle tagajärg on see, et koolid kannatawad õpilaste puuduse all, nii imelik, kui see meil põllumajanduslikus riigis ka on, kus loota wõiks, et meie põllutöökoolid õpilaste tungi all kannatama peaksid, nagu ülikoolgi. Kas ei tule siin wäga tähtsal määral selgust otsida just sellest, et keskkohast ei saada meie kooli nii paigutada, nagu tema kohalike rahwale wastuwõetawam oleks. Koolid, kui nemad tahawad püsida, peaksid ühtlaselt, järjekindlusega wäljatöötatud programmide järele töötama; nad peaksid loomulikult küll wist olema riigi ja omawalitsuste käsutada ja ülewal pidada. Sellejuures ei eitaks ma eraettewõtete püüdeid niisuguste koolide asutamise juures. Kuid samuti põllumajanduslikkude koolide juures, nagu teistegi juures, mis eraseltside käes on, oleks neil teisemad ülesanded. Nende proowida jääks üsna uued probleemid kooli alal, sest eksperimendid peawad ka tehtama. Kuigi ka eraettewõtetele sellel alal oma pind jääks, olgu igatahes selgus riigi ja omawalitsuse koolide suhtes eestkätt olemas. Mis puutub Leebikusse, siis ei ole arupärimise keskkohal mitte Leebiku

majapidamiskool, sest Leebiku majapidamiskool ei ole midagi muud, kui üks nähtus sellest segasest seisukorrast. Kuid kes peaks kahtlema nende wäidete juures, mis siin ette tõin, see wõiks ootama jääda, missuguseid tagajärgi kooli paigutamine Leebikussegi anda saab. Maakonnal — Leebiku asub nimelt Walga maakonnas — oleks raske kooli toetada, sest et ta mitte maakonna keskkohal ei asu, waid wiimase põhjapoolses osas. Leebiku mõis asub maakonna piirist kõigest 3—4 wersta eemal. (J. Hünerson (põl.): Siiski wäga rahwarikas koht.) See on hoopis teine asi ja ma wõtaksin nendest läbirääkimistest huwiga osa, kui hakkaksime arutama, kas mitte wiia põllumajanduslikud koolid täitsa riigi arwele; siis asutaksime koolid ka maakondade piiride peale, nagu Leebiku seda on. Aga niikaua, kui meie kooli kulusid peab kandma maakond, on arusaadaw, et maakond kooli sinna püüab asetada, kus ta rahwale igalt poolt kättesaadaw on. Sellepärast ei ole siis rahwarikkus see motiiv, mis mõõtu peab andma, waid peab walima maakonna keskkohad. (J. Soots (põl.): Teiste maakondade elanikud wõiwad ka kooli minna. Ühe walla lapsed käiwad teise walla koolis ka.)

See on õige, et käiwad, kuid ma tooksin Teile, härra kindral, Teile esitajate tegewusest Wiljandimaal näiteid: kuiwõrd teise walla elanikud kooli tarwitawad ja mis moodi nende koolidega lõpeb. Näiteks oli Wiljandi maakonnas rida algkoole, kes asusid mitme walla wahel, üks Wõhma alewis, walla piirist werst maad, ja teine Pillistweres, walla piirist kõigest 2½ wersta. Need koolid sulgusid oma kaks wanemat klassi, kui maakond toetuse ära wõttis, sest naaberwallad ei wõtnud koolide ülalpidamisest osa, järelikult, kui kool ei ole selle omawalitsuse keskkohal, kelle alla ta kuulub, ei ole kooli majapidamine kindlustatud. Sellest puht praktilisest nähtusest tohiks küll järeldada, et ka Leebiku kool, asetatuna maakonna piiri peale, kängu jääb. (J. Soots (põl.): Kus see parem koht on Walga maakonnas?) Ega Teile Walga maakonda ei tunne, mina olen seal enam liikunud. (J. Soots (põl.): Teile olete ainult moonamajasid mööda käinud miitingutel.) Teile käite wist mõisahärrade pool ja arwate siis, et Teile rahwa soowidega tuttawaks

saite, kui parunihärra hobustega sõitnud olete. (J. Tõnisson (rhw.): Mõlemad kanged mehed!) On ju üsna õige, et põllutöökoolid majapidamiskoolidest oma õpeainete poolest teatud viisil erinevad. Kuid inimesed, kui nad peavad kulusid arvesse võtma, ei lähe mitte kaugematesse koolidesse oma lapsi õppima saatma, kui neil teine kool lähedal on. Mis aga puutub Leebiku koolisse, siis on selle kooli ligidal põllutöökool, nimelt Helme mõisas. (J. Soots (põl.): Ei ole veel käimas!) Võib olla, härra kindralil on teada, et need krundid mingiks muuks otstarbeks on määratud, et neid tahetakse anda endistele mõisnikkudele ja maaliidu tuusadele, ja võib olla, et ei mõeldagi siis kooli käima panna. (J. Hünerson (põl.): On mõlemil ruumi.) Asutage siis nad. Aga, härra Hünerson, kui mõni kool töötab 10—15 õpilasega, kuna võiks olla 100—150... (Wahelhüüe J. Soots'i (põl.) poolt.) Ega Teie majapidamist ei tunne, kuigi põllumeeste rühmas istute. Olete ka üks potipõllumees, muud midagi. (J. Soots (põl.): Mina olen täis asunik.) Iseennast täis asunik, mitte maapidamise teadmisi. Peale selle on aga koolide nii üksteisele lähedale paigutamisel veel see halb külg, et kohalikud maatahtjad ei saa mitte selgi määral maaga rahuldatud, kui nad teistsugustes oludes, koolisid mööda maad laiali paigutades, seda saaksid. Mis aga eriti Leebikusse ja tema ümbrusesse puutub, on see väga rahvarikas koht, ja rikas mitte niivõrd peremeestest, kui rikas maatainimestest. Suures Tõrwa alewis ja tema ümbruses on väga palju maatainimesi ja see on väga loomulik, et maanälg enast seal terawalt tunda annab, sest et temast 10—15 wersta piiris on kaks põllutöökooli asutatud; põllutöökoolile anti 420 wakamaad, teisele 200; sellega on kokku 620 wakamaad koolidele ära antud. Et põllutöökoolidele kindlaid kohti määratud ei ole, siis on kohalikkudel inimestel nüüd pettumuse tunne. Meie teame, et inimesed väga tähtsal määral ümbruse külge seotud on. Senni, kui kohalikust mõisast maad loota oli, ei läinud nad mitte kaugemale seda otsima, vaid ootasid Leebiku wallast. Et peale koolimaa veel Leebiku mõisasüda ühes härrastemajaga planeeriti ja anti endisele mõisaomanikule, et mesilastepidamise koht eraldati, läks paarkümmend nor-

maaltalu maanäljastele kaduma. Et need küsimused kõik selgitust tahavad, siis arwan ma, et Riigikogu seda arupärimist võimaldab vastu võtta. Teen sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel ettepaneku, seda arupärimist vastu võtta.

Juhataja L. Raudkepp: (Hääl etatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetavad 25 Riigikogu liiget, — arupärimine on vastu võetud.

Et Riigikogu juba 2 tundi on töötanud, siis kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12.25 min.

Peale waheaga jätkub koosolek kell 12.45 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja L. Raudkepp: Riigikogu jätkab tööd.

J. Reesen (väljasp. rhm.): Palun kwoorum kindlaks teha.

(Helistatakse kõrwalruumidesse.)

Juhataja L. Raudkepp: Ma konstateerin, et kwoorum on koos.

10. O. Köster'i, R. Penno ja A. Kütt'i (Arupärimise-ettepaneku tekst:

arupärimise-ettepanek Wabariigi Walitsusele wõõrandatud maade eest tasumaksmise küsimuse kohta.

„Praeguse Wabariigi Walitsuse moodustamisel esitati arwatawatele koaleeriwatele rühmadele esialgne kokkuleppekawa, kus oli ette nähtud wõõrandatud maade eest tasumaksmise kord. Mõne rühma wastuseisemisel jäeti tähendatud korra küsimus kokkuleppekawast välja, sest et tasumaksmise kohta wastaw eriseadus veel wastuwõtmata.

14. dets. s. a. esitati Wabariigi Walitsuse poolt Riigikogule „wälisriikide kodanikkudelt maaseadusega wõõrandatud mõisade eest tasu arwel awanside maksmise seadus.“ Ühel kui ka teisel juhtumisel on näha tendentsi wõõrandatud maade eest tasumaksmise küsimust kaudsel teel ette ära otsustada enne, kui see küsimus põhimõttelise kaalumise alla Riigikogu

gikogus oleks jõudnud tulla — enne kui maaseaduse § 10-das ettenähtud eriseadus oleks välja antud.

Andmete järele on Wabariigi Walitsus mõnele väljamaalasele neilt wõõrandatud maa eest awansina teatud summad ju välja maksnud.

Ülaltoodud asjaolusid arwesse wõttes, pöörame Riigikogu kaudu Wabariigi Walitsuse poole järgmiste küsimistega:

1) Kas ja millal mõtleb Wabariigi Walitsus esitada Riigikogule maaseaduse § 10 ettenähtud eriseaduse?

2) Kas on Wabariigi Walitsus wõõrandatud maade eest tasu maksnud?

3) kui ja, siis missugustel põhjustel?

Palume seda arupärimist Riigikogu järgmise arupärimis-koosoleku päewakorda wõtta.

(Allkirjad.) Oskar Köster,
R. Penno,
A. Kütt“.)

O. Köster (as.): Austatud Riigikogu liikmed! Seda meie poolt sisseantud arupärimist esitades loodan, et need arupärimise küsimise punktid juba sedawõrd tähtsad on, et nende peale wastamine Riigikogu poolt tarwilikuks tunnistatakse, ja et see arupärimine wastawa arwu hääli leiab. Ma ei taha mitte täna weel andmeid ja fakte esile tuua, mis mul on olemas selle arupärimise sisu juurde, kui aga peaks selleks wajadus olema, siis wõin ma seda ka täna teha. Kuid ma loodan seda teha siis, kui Wabariigi Walitsus arupärimise peale wastab.

Et wõõrandatud maade eest tasumaksimise küsimust tarwis lahendada, et wastawa seaduse järele eluline wajadus, seda kuuleme asunikkude, kui ka teistes ringkondades. Ühed, kui ka teised ringkonnad wõiwad ehk siin wastupidistelt seisukohtadelt asja peale selle seaduse sisu suhtes waadata, kuid wajaliseks tunnistawad nii ühed kui teised seda seadust ühiselt. Et ka Wabariigi Walitsus selle asja otsustamisest mööda pole pääsenud, näitab tema tegewus.

Ma tahaksin öelda, et meie rühm eriti on oodanud sel alal suuremat sünnitamist, kuid pean tähendama kui lubatakse, et siin on enam-wähem wäikeste kõhuniketega tegemist olnud.

Praeguse Wabariigi Walitsuse esialgses deklaratsiooni kawas, kui teie mäletate, — kes läbirääkimistest osa wõtsid,

— oli iseloomulik see, et oli toonitatud teatawate küsimuste kohta, et see ja see „tuleks“ läbi wiia ja see „tuleb“ läbi wiia ja ma mäletan, et tasumaksimise kohta wõõrandatud maade eest oli kindlat sõnal öeldud, et see „tasumaksimise kord“ — „tuleb“ kindlaks määrata ja nimelt riigikassa kaudu. Et aga selle „korra“ otsustamisel kindlat alust ei olnud, ei saanud rühmad seda korraküsimust enne ära otsustada, kui see asi Riigikogus põhimõtteliselt on arutatud ja wastaw seadus tasumaksimise asjus wastu wõetud.

Teiseks katseks tasumaksimise küsimust kaudsel teel ära otsustada oli hiljuti Wabariigi Walitsuse poolt sisseantud seaduseelnõu, millega taheti awansina välisriikide alamatele wõõrandatud maade eest tasu maksta. Kuid kuuldawasti on siiski wastawa komisjoni liikmed ja rühmade esitajad sellel seisukohal olnud, et Riigikogu kaudu tuleks enne kindel alus luua selle awansi maksimisele, tähendab, — tuleks wastaw seadus luua, et siis saaks tasumaksimise juurde üle minna.

Mina omalt poolt tähendaksin, et maaseaduse § 10. on eriseaduses ette nähtud. Selle eriseaduse mõiste järele otsustaksin ma nüüd, et oma kui ka väljamaalastele wõõrandatud maade eest tasumaksimise küsimus tuleks otsustada ühises seaduses ja ei mitte eriti väljamaalaste ja eriti sisemaalaste kohta. Kuid kui just wajadus on, siis wõiks selles seaduses ühe ja teise jaoks erandid teha, see on kui Riigikogu seda tarwiliku leiab olewat.

Need ettepanekud ja katsed Wabariigi Walitsuse poolt on siia maani katsejänes-teks ja pinna sondeerimiseks olnud „suure“ seaduse teatud mõttes läbiwiimiseks. Ma leian, et nende wäikeste katsetega meie mitte midagi ära ei tee. Küsimuse arutamise on sedawõrd tõsine asi, et selle juurde peaks otsekohe üle minema ning katsuma seda Kordiuuse sõlme ühe rop-suga läbi raiuda. Selle küsimuse arutamisele peame ükskord niikui-nii asuma, sellest mööda ei pääse.

Sellele põhjeneb meie arupärimise esimene küsimine.

Tähtsamateks loen meie arupärimise teist ja kolmandat küsimist. Nende küsimiste juures peatades, leian, et siin Wabariigi Walitsus üle oma wõimupiiride on astunud, ja on otsustanud küsimuse, mille

oleks pidanud Riigikogu lahendama. Olemasolewate andmete järele on Wabariigi Walitsus Riigikogu wõimupiiridesse tunginud ja selle peale ei wõi Riigikogu reageerimata jätta. Wabariigi Walitsus on wäljamaalastele suuri summasid wälja maksnud wõrandatud maade eest, enne kui Riigikogus sellekohane seadus oleks wastu wõetud ning selleks Riigikogu poolt wastawad krediidid määratud. Sellepärast on tõsine õigus arupärijatel kui ka Riigikogul küsida: Missugustel alustel Wabariigi Walitsus on toiminud ja missuguse seaduse põhjal need summad wälja makseti, ning kes selleks krediiti lubanud?

See küsimus puudutab Riigikogu, kelle wõimupiiridesse tungitud ja Riigikogu rühmi, kes seda asja asunikkuude kongressil käsitanud. Seda arwesse wõttes loodan, et Riigikogu wõimalikuks peab seda arupärimise-ettepanekut wastu wõtta. Wastawad andmed wõi dokumendid loodan arupärimise-ettepaneku wastuwõtmise puhul esile tuua.

Juhataja **L. Raudkepp** (Hääletatakse.) Seda arupärimise-ettepanekut on toetanud 28 Riigikogu liiget, sellega on ta wastu wõetud.

11. Piiriwalwe aluwuse muutmise seaduse täiendamise seadus — I lugemisel.

Üldkommissjoni aruandja **M. Juhkam:** Seaduseelnõu on Riigikogule esitatud, wälja minnes arwamistest, et ühes uue tolliseaduse maksma hakkamisega 1. jaan. 1924 aasta praegune piiriwalwe korraldusseadus, Wene seaduste kogu VI köide, meil enam maksew ei ole. Järjekult tuli komisjonil kaaluda, kas seisukord sarnane on. Komisjon tuli otsusele, et see arwamine põhjendatud ei ole, ja piiriwalwe korraldusseadus ka peale 1. jaanuari maksew on.

Mis puutub käesolewa seaduseelnõu märkuse teise lõikesse, kus Wabariigi Walitsus nõuab omale õigust kinnitada piiriwalwe koosseise, palga ja warustuse määrased, siis oldi komisjonis selle kohta kolmel arwamisel: 1) Et temal on see õigus, 2) et seda õigust ei ole, ja 3) et seda õigust temale ka soowitaw anda ei ole. Komisjon asus seisukohale, et Wabariigi Walitsuse poolt ettepanud seaduseelnõu tagasi lükata tuleb. Üld-

kommissjoni nimel teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu tagasi lükata.

Juhataja **L. Raudkepp:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud käesolew seaduseelnõu tagasilükata.

12. Eesti-Läti täiendawa piirilepingu kinnitamise seadus — III lugemisel.

Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja **O. Strandman** (loeb): Eesti-Läti täiendawa piirilepingu kinnitamise seadus.

Juhataja **L. Raudkepp:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 1. Eesti-Läti täiendaw piirileping, mis sõlmitud Tallinnas, 1. nowembril 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **L. Raudkepp:** (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): § 2. Lepingu tekst ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **L. Raudkepp:** (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **O. Strandman:** Panen ette seda seadust ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

13. Eesti-Läti wastastikuste nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja rkl. Märtsion'i puudumise pärast on aruandjana sõna komisjoni esimehel rkl. Laidoner'il.

Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja **J. Laidoner** (loeb): Eesti-Läti wastastikuste nõudmiste õiendamise kokkuleppe kinnitamise seadus.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 1. Eesti-Läti waheliste wastastikuste nõudmiste õiendamise kokkulepe, mis alla kirjutatud Tallinnas 1. nowembril 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner** (loeb): § 2. Kokkuleppe tekst ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **J. Laidoner**: Teen ettepaneku seda seadust ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõtta.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

14. Eesti-Läti majandus- ja tolliuniooni eellepingu kinnitamise seadus — III lugemisel. Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja **J. Kuk** (loeb): Eesti-Läti majandus- ja tolliuniooni eellepingu kinnitamise seadus.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk** (loeb): § 1. Eesti-Läti majandus- ja tolliuniooni eelleping, mis alla kirjutatud Tallinnas 1. nowembril 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk** (loeb): § 2. Konwentsiooni tekst Eesti ja Läti keeles awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk** (loeb): § 2. Eellepingu tekst ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

(Kooselekut hakkab juhatama esimees **J. Tõnisson**).

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk**: Teen ettepaneku seda seadust ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

15. Sadamamaksude Eesti-Läti kohta käiwa Eesti-Läti wahelise konwentsiooni kinnitamise seadus — III lugemisel. Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja **J. Kuk** (loeb): Sadamamaksude kohta käiwa Eesti-Läti wahelise konwentsiooni kinnitamise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk** (loeb): § 1. Konwentsioon sadamamaksude wõtmise kohta wäljamaa wahet sõitwate laewade pealt Eesti ja Läti sadamates, mis sõlmitud Tallinnas 31. oktoobril 1923. a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Kuk** (loeb): § 2. Konwentsiooni tekst Eesti ja Läti keeles awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **J. Kukk:** Teen ettepaneku seda seadust ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõetud.

16. Eesti-Läti Eesti-Läti waheliste lepingute läbiwaatamise komisjoni aruandja **J. Soots** (loeb):
kaitseliidu lepingu kinnitamise seadus — III lugemisel. Eesti-Läti kaitseliidu lepingu kinnitamise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri vastu wõetud.

Aruandja **J. Soots** (loeb): § 1. Eesti-Läti waheline kaitseliidu leping, mis alla kirjutatud Tallinnas 1. nowembril 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **J. Soots** (loeb): § 2. Lepingu tekst ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **J. Soots:** See seadus on redaktsiooni komisjoni poolt läbi waadatud, sellepärast teen ettepaneku seda ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõetud.

17. Eesti-Ungari Wäliskomisjoni aruandja **H. Laretei** (loeb):
wahelise kaubalepingu lisaprotokoll Eesti-Ungari wahelise kaubalepingu lisaprotokoll kinnitamise seadus —
III lugemisel.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **H. Laretei** (loeb): § 1. „Rügi Teatajas“ nr. 48/49 7. aprillil s. a. awaldatud Eesti-Ungari wahelise kaubalepingu juurde kuuluw lisaprotokoll, alla kirjutatud Tallinnas 1. nowembril 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **H. Laretei** (loeb): § 2. Lisaprotokoll ühes eestikeelse tõlkega awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **H. Laretei:** See seadus on redaktsiooni komisjoni poolt läbi waadatud, sellepärast teen ettepaneku seda ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

18. Posti-telegraafi-telefoni maksude arwestamise korra muutmise seadus — III lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **A. Tamm** (loeb):
Posti-telegraafi-telefoni maksude arwestamise korra muutmise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Tamm** (loeb): § 1. Üldise arweseaduse (S. k. VIII k. II j. Общий устав счетный) § 16 juurde lisatakse:

Märkus 2. Postiametkonna sissetulekute ja wäljaminekute üleskirjutamisel wõib selles (16) paragrahwis nimetatud raamatute ja kaustade asemel üksikuid lehti tarwitada.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Tamm** (loeb): § 2. Käesolew seadus hakkab maksuma 1. jaanuaril 1924 a.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel vastu wõetud.

Aruandja **A. Tamm**: Redaktsiooni komisjon on käesolewa seaduse läbi waadanud, sellepärast teen ettepaneku seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõtta.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata vastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde, et aga üldkomisjoni aruandja rkl. Rei puudub, jääb see punkt wahela ja Riigikogu läheb 19. päewakorrapunkti juurde:

19. Patendimaksu Rahaasjanduse komisjoni aruandja A. Jürman (loeb): Patendimaksu seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb): § 1. Patendimaksu wõetakse riigi kasuks allnimetatud saaduste walmistus-

ettewõtetelt ja müügikohtadelt järgmisel määral alates 1924 a. jaoks lunastatawate patentidega:

Märkus. Enne käesolewa seaduse wäljakuulutamist 1924 a. jaoks lunastatud patentide eest wähemmakstud summad tulewad 1. aprilliks 1924 a. ära maksta. Rohkemmakstud summad makstakse tagasi.

A. Walmistusette wõtetelt.

1. Piirituswabrikutel:

a) põhimaksu, mis õiguse annab hooaja jooksul kunni 200.000 ^o piiritust walmistada	2.000.—
b) lisamaksu iga järgmise samal hooajal walmistatawa 20.000 ^o ehk selle osa pealt	200.—

2. Piirituspuhastuse wabrikutel:

a) põhimaksu, mis õiguse annab aasta jooksul puhastamiseks kunni 5.000.000 ^o toorest piiritust, wõtta aastas	5.000.—
b) lisamaksu iga järgmise sama aasta jooksul puhastamiseks wõetawa 2.500.000 ^o ehk selle osa pealt	2.500.—

3. Likööri- ja napsiwabrikutelt:

a) põhimaksu aastas	5.000.—
b) lisamaksu iga sama aasta jooksul sissetulnud 5.000 ^o alkoholi ehk selle osa eest	1.600.—

4. Marja- ja puuwiljaweini teha-stelt aastas

2.000.—

5. Õllewabrikutelt:

a) põhimaksu, mis õiguse annab aasta jooksul kunni 3000 wõi pooleaasta jooksul kunni 1500 puuda linnakseid tarwitada, aastas	5.000.—
b) lisamaksu iga järgmise sama aasta jooksul tarwitatawa 1000 puuda wõi selle osa linnaste pealt	5.000.—

6. Piirituslaki ja polituuri wabrikutel:

- a) põhimaksu aastas 500.—
- b) lisamaksu iga sama aasta jooksul sissetulnud 5000⁰ piirituse või piiritusjätiste ehk selle osa pealt 500.—
- M ä r k u s. Wabrikud, kes piirituslakki ja polituuri enda tarwituks walmistawad, on patendimaksust wabad.
7. Kosmeetika, keemia ja farmatsöitilistelt laboratooriumidelt ja seebitehastelt, kes alandatud hinnaga ostetud piiritust tarwitawad ja kõwa põletispiirituse walmistamise tehastelt aastas 1.000.—
8. Pressärmi wabrikutelt hooaja pealt 5.000.—
- M ä r k u s. Kui pärmiwabrikus ka piiritust walmistatakse, wõetakse peale ülemaltähendatud patendimaksu piirituse walmistamise eest patendimaksu p. 1 järele.
9. Limonaadi, mõdu, kwassi ja muude karastawate jookide tehastelt aastas:
- a) Tallinnas ja Tartus 3.000.—
- b) mujal 1.500.—
10. Tubakawabrikutelt ja paberossitehastelt:
- a) põhimaksu aastas 5.000.—
- b) lisamaksu iga sama aasta jooksul wabrikusse laost sissetulnud 100 puuda tubaka ehk selle osa eest 1.000.—
11. Paberossikestade ja paberossipaberi tehastelt:
- a) põhimaksu aastas 2.500.—
- b) lisamaksu iga sama aasta jooksul walmistatawa 1.000.000 kesta ehk selle osa pealt 100.—
- B. M ü ü g i k o h t a d e l t.
- I. Napsi- ja likööri ladudelt ja kauplustelt aastas:
- 1) ainult sisemaa jookide müügiga 10.000.—
- 2) wäljamaa ja sisemaa jookide müügiga 20.000.—
- II. Marja- ja puuwiljaweini ladudelt ja kauplustelt aastas:
- 1) ainult sisemaa weinide müügiga 3.000.—
- 2) wäljamaa ja sisemaa weinide müügiga 10.000.—
- III. Ölle müügikohtadelt aastas:
- 1) ladudelt 3.000.—
- 2) kauplustelt ainult wäljamüügiks 1.000.—
- IV. Restoraanidelt, asutustelt, seltsidelt, klubidelt, laewade ja raudteede einelaudadelt aastas:
- 1) kõigi alkoholiliste jookide müügiõiguse eest
- a) Tallinnas 30.000.—
- b) teistes linnades ja laewadel 20.000.—
- c) mujal 15.000.—
- 2) ainult õllemüügi eest 10.000.—
- 3) ainult marjade ja puuwiljaweinide müügi eest 3.000.—
- M ä r k u s. Ohwitseridekogud ning sõduritekodud maksawad patendimaksu ainult sel juhtumisel, kui nad wälja renditud.
- V. Rahwuswahelistelt wagunitelt õllemüügi eest aastas 1.000.—
- VI. Einelaudadelt näitus- ja heategewa ja üldkasuliku otstarbega toimepandawatel pidudel õllemüügi eest päewas 500.—
- VII. Iseseiswatelt lehttubaka ladudelt aastas 1.000.—
- VIII. Tubaka ja tubakasaa- dustega kauplemise eest:
- 1) kauplustelt, restoraanidelt, einelaudadelt, kioskidelt j. t. kohtadelt aastas 500.—

- 2) ümberkandmise
teel 250.—
- 3) laatadel ja pidudel
mitte üle 3 päewa
kestwusega, ja näi-
tustel, mitte üle 15
päewa kestwusega,
päewas 50.—

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 1 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 2. Aasta loetakse 1. jaanuarist kuni
31. detsembrini, hooaeg aga 1. juulist
kuni järgmise aasta 30. juunini.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 2 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 3. Kõik paragrahw esimeses ülesloe-
tud aktsiisi walwe alla kuuluwate saa-
duste walmistus — ja müügikohtade pi-
dajad on kohustatud igal aastal wõi hoo-
ajal enne tegewuse algust patendimaksu
aasta wõi hooaja peale ette ära tasuma,
Eesti panga osakonnast sellekohast pa-
tenti lunastades.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 3 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 4. Walmistus- ja müügikohad, mis
aasta teise poole sees, arwates 1. juulist,
tegewust algawad, maksawad patendi-
maksu pooles aastamäära suuruses.

Samal määral maksawad patendi-
maksu suwituskohtades asuwad restoraanid,
asutuste, seltside, klubide, laewade
ja raudteede einelauad ja õllekauplused
(§ 1 — osa B. lit. IV.), kui nende tegewus
ei alga enne 15. aprilli ega ei kesta kauem
kui 14. septembrini.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 4 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 5. Patendimaksusid järgmise aasta,
pooleaasta wõi hooaja peale hakatakse
Eesti panga osakondades kõige hiljem üks
kuu enne nimetatud ajajärgude algust
wastu wõtma:

a) aktsiisi peawalitsuse poolt alkoholi-
liste jookidega kauplemiseks wäljaantud
lubade ettenäitamisel, millel patendi-
maksu määr ülesse tähendatud;

b) tubaka- ja tubakasaadustega kaup-
lemiseks äritunnistuste ettenäitamisel ja

c) muudel juhtumistel aktsiisiametnik-
kude poolt wäljaantud maksutähtede
põhjal.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 5 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 6. Patendid lunastatakse iga walmis-
tuskoha ja iga müügikoha jaoks eraldi ja
pannakse asutuses, mille jaoks nad wälja
antud, nähtawasse kohta ülesse.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 6 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 7. Aasta ehk hooaja kestel wäljaantud
patendid on makswad ainult sama aasta
ehk hooaja lõpuni.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääle-
tatakse.) § 7 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 8. Patendid annawad walmistusetewõ-
tetele õiguse neis walmistatawate saa-
duste wäljaandmiseks walmistuskoha-
dest ja wiimaste juures asuwatest keld-
ritest ja ladudest.

Juhataja **J. Tõnisson** (Hääle-
tatakse.) § 8 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 9. Rahaministril on õigus käesolewa
seaduse piirides määrusi ja juhtnõore
wälja anda.

Juhataja **J. Tõnisson** (Hääle-
tatakse.) § 9 on nähtawa ena-
musega wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman** (loeb):
§ 10. Käesolewa seaduse maksmahakka-
misega kaotawad maksuwuse:

a) akts. sead. §§ 510—523 (Sead. kogu
V köide 1901 a. wäljaanne ja 1912 a.
järg);

b) ajutise walitsuse poolt 11. märtsil
1919 a. wastuwõetud seadusest piirituse

walmistamise kohta p. 4 („Riigi Teataja“ nr. 16 — 1919 a.);

c) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 18. jaanuaril 1920 a. wastuwõetud seadus mõnesuguste kaudsete maksude tõstmise kohta III osa („Riigi Teataja“ nr. 12/13 — 1920 a.);

d) Wabariigi Walitsuse poolt ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal 10. apr. 1920 a. wastuwõetud tubakamaksu seaduses § 87 („Riigi Teataja“ nr. 65/66 — 1920 a.);

e) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 3. septembril 1920 a. wastuwõetud seaduses marja- ja puuwiljaweinide walmistamise ja müügi kohta p. 7 („Riigi Teataja“ nr. 145/146 — 1920 a.);

f) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 3. sept. 1920 a. wastuwõetud seadus piirituslaki ja polituuri walmistamise ja müügi kohta p. 9 („Riigi Teataja“ nr. 145/146 — 1920 a.);

g) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 30. detsembril 1920 a. wastuwõetud seadus kangete jookide patendimaksu kohta („Riigi Teataja“ nr. 2 — 1921 a.);

h) ajutise walitsemise korra § 12-a põhjal Wabariigi Walitsuse poolt 4. aprillil 1921 a. wastuwõetud seaduses õlle walmistamise ja müügi kohta § 28 („Riigi Teataja“ nr. 27 — 1921 a.);

i) Wabariigi Walitsuse poolt wabariigi walitsemise ajutise korra § 12-a põhjal 6. sept. 1921 a. wastuwõetud seaduses napside ja likööride walmistamise ja müügi kohta § 28 („Riigi Teataja“ nr. 81 — 1921 a.).

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 10 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **A. Jürman**: Et see seadus redaktsiooni komisjoni poolt juba läbi on waadatud, siis teen ettepaneku seadus wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega

on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

20. Eesti-Saksamaa wahelise esialgse majanduskokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Rei** (loeb): Eesti-Saksamaa wahelise esialgse majanduskokkuleppe kinnitamise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 1. Esialgne majanduskokkulepe Eesti ja Saksamaa wahel, sõlmitud Tallinnas 27. juunil 1923 a., tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Rei** (loeb): § 2. Kokkulepe awaldatakse alljärgnewalt ühes käesolewa seadusega.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **A. Rei**: Käesolew seadus on wahepeal redaktsiooni komisjoni poolt läbi waadatud ning mingisuguseid muudatusi redaktsiooni komisjoni poolt ette nähtud ei ole, sellepärast teen ettepaneku seda seadust wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

21. Järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

Sõna on korra kohta Riigikogu abiesimehel **K. Wirma**l.

Riigikogu abiesimees **K. Wirma**: Teen ettepaneku käesolew koosolek lõpetada ja järgmine koosolek määrata täna õhtul kell 5 ja päewakorraks wõtta

see päewakord, mis käesolewa koosoleku päewakorrast üle jääb. Ettepaneku põhjendamiseks teatan, et Riigikogu juhatusele on teatawaks saanud Wabariigi Walitsuse kawatus, esineda erakorralise teadaandega Riigikogu ees. Wabariigi Walitsus ei jõua aga käesolewa koosoleku lõpuks oma esinemise eeltöödega walmis. Et Wabariigi Walitsusele esinemist võimaldada, teeb juhatus Riigikogule wastawa ettepaneku. (O. Strandman (töer.): Aga mikse ei wõisiis päewakord läbi wõtta ja õhtuse koosoleku päewakorda wõtta üksi Wabariigi Walitsuse erakorraline teadaanne?)

Minul ei oleks midagi selle wastu, et weel järgmine päewakorra-punkt läbi wõetaks nii, et käesolewa koosoleku päewakorrast õhtuse koosoleku päewakorda jääks ainult Riigikogu istungjärgu waheaja määramise küsimus.

Juhataja **J. Tõnisson**: Ettepanek on tehtud siis koosolekut lõpetada, kui 20. päewakorra-punkt, see on riigi 1923 a. lisaelarwe nr. 2 läbi arutatud, ja määrata õhtu kell 5 uus koosolek, wõttes päewakorda „Riigikogu istungjärgu waheaja määramise küsimus.“ (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

22. Riigi 1923 a. Rahaasjanduse lisaelarwe nr. 2 komisjoni aruandja K. Kornel — III lugemisel. (loeb): Riigi 1923 a. lisaelarwe nr. 2.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

KULUD.

I osa.

WÄHENDAMINE.

Korralised kulud.

RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

I jagu.

Riigivanem.

Peatükk I.

§ 1. Palgad 180.000.—

§ 2. Päewa- ja sõidurahad 50.000.—
§ 4. Esituskulud 500.000.—
Kokku peatükk I 730.000.—

II jagu.

Peatükk II.

Riigiraamatukogu.

§ 1. Palgad 140.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad 30.000.—
Kokku peatükk II 170.000.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 1. Palgad 480.000.—
Kokku peatükk IV 480.000.—

Kokku Riigivanem ja riigikantselei 1.380.000.—

RIIGIKONTROLL.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad 120.000.—
Kokku peatükk I 120.000.—

Peatükk III.

Rahaosakond.

§ 1. Palgad 100.000.—
Kokku peatükk III 100.000.—
Kokku riigikontroll 220.000.—

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 2. Päewa- ja sõidurahad 200.000.—
Kokku peatükk I 200.000.—

Peatükk II.

Riigikassa.

§ 1. Palgad 350.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad 250.000.—
Kokku peatükk II 600.000.—

Peatükk III.

Otsekoheste maksude peawalitsus.

§ 1. Palgad	500.000.—
<u>Kokku peatükk III</u>	<u>500.000.—</u>

Peatükk IV.

Aktiisi peawalitsus.

§ 1. Palgad	2.000.000.—
<u>Kokku peatükk IV</u>	<u>2.000.000.—</u>

Peatükk V.

Piirituse ja eetri monopool.

§ 1. Palgad	1.000.000.—
§ 26. Piirituse ja eetri monopooli erikulud	6.119.000.—
<u>Kokku peatükk V</u>	<u>7.119.000.—</u>

Peatükk VI.

Tolli peawalitsus.

§ 1. Palgad	5.300.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	200.000.—
<u>Kokku peatükk VI</u>	<u>5.500.000.—</u>

Peatükk VIII.

Kinniswarade hindamisamet.

§ 1. Palgad	8.200.000.—
§ 2. Päewa- ja sõidurahad	1.800.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	100.000.—
§ 8. Kantseleikulud	100.000.—
<u>Kokku peatükk VIII</u>	<u>10.200.000.—</u>

Kokku rahaministeerium 26.119.000.—

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Kooliosakond.

§ 1. Palgad	7.000.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	16.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	1.002.900.—
§ 16. Ettenägemata kulud	10.000.—
<u>Kokku peatükk II</u>	<u>8.028.900.—</u>

Peatükk III.

Teaduse- ja kunstiosakond.

§ 1. Palgad	5.754.100.—
<u>Kokku peatükk III</u>	<u>5.754.100.—</u>

Kokku haridusministeerium 13.783.000.—

KOHTUMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	800.000.—
§ 40. Seaduste kirjastamine ja kodifikatsioon	400.000.—
<u>Kokku peatükk I</u>	<u>1.200.000.—</u>

Peatükk II.

Kohtud.

§ 1. Palgad	6.105.400.—
<u>Kokku peatükk II</u>	<u>6.105.400.—</u>

Peatükk III.

Prokuratuur.

§ 1. Palgad	1.067.300.—
<u>Kokku peatükk III</u>	<u>1.067.300.—</u>

Peatükk IV.

Wangimajade peawalitsus.

§ 1. Palgad	1.050.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	153.000.—
<u>Kokku peatükk IV</u>	<u>1.203.000.—</u>

Peatükk V.

Kriminaalpolitsei.

§ 1. Palgad	380.000.—
<u>Kokku peatükk V</u>	<u>380.000.—</u>

Kokku kohtuministeerium 9.955.700.—

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	25.000.—
<u>Kokku peatükk I</u>	<u>25.000.—</u>

Peatükk V.

Politsei peawalitsus.

§ 1. Palgad	3.250.000.—
<u>Kokku peatükk V</u>	<u>3.250.000.—</u>

Peatükk VI.

Piiriwalwe walitsus.

§ 1. Palgad	4.045.000.—
§ 8. Kantseleikulud	600.000.—
<u>Kokku peatükk VI</u>	<u>4.645.000.—</u>

Kokku siseministeerium 7.920.000.—

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 1. Palgad	35.265.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	1.200.000.—
§ 54. Toitluswarustus	5.500.000.—
§ 59. Hobustega warustamine	10.000.—

Kokku sõjamineisterium 41.975.000.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	240.000.—
Kokku peatükk I	240.000.—

Peatükk III.

Maamõõdu ja hindamise walitsus.

§ 1. Palgad	1.000.000.—
Kokku peatükk III	1.000.000.—

Peatükk IV.

Maakorralduse peawalitsus.

§ 2. Päewa- ja sõidurahad	850.000.—
Kokku peatükk IV	850.000.—

Peatükk V.

Põllumajanduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	350.000.—
Kokku peatükk V	350.000.—

Kokku põllutöominateerium 2.440.000.—

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	539.800.—
§ 69. Tee ja ehituste korrasoid	700.000.—
Kokku peatükk I	1.239.800.—

Peatükk II.

Riigiraudteede walitsus.

§ 1. Palgad	10.391.800.—
§ 7. Kohtukulud ja juriidiline abi	200.000.—
§ 70. Üldised kulud	1.100.000.—
Kokku peatükk II	11.691.800.—

Peatükk III.

Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.

§ 1. Palgad	8.000.000.—
Kokku peatükk III	8.000.000.—

Peatükk IV.

Maanteede walitsus.

§ 16. Ettenägemata kulud	4.139.300.—
Kokku peatükk IV	4.139.300.—

Peatükk V.

Meriasjanduse peawalitsus.

§ 77. Laewade, tuletornide ja elektri jaama tarbematerraaliga warustamine	8.430.500.—
Kokku peatükk V	8.430.500.—

Peatükk VI.

Ehituspeawalitsus.

§ 1. Palgad	56.100.—
Kokku peatükk VI	56.100.—

Kokku teedeministerium 33.557.500.—

WÄLISMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	55.800.—
Kokku peatükk I	55.800.—

Peatükk II.

WÄLISESITUSED.

§ 1. Palgad	1.000.000.—
§ 82. Propaganda ja informatsioon	6.500.000.—
§ 84. Rahwasteliidu ja uniioonide maksud	300.000.—
Kokku peatükk II	7.800.000.—

Kokku wälisministerium 7.855.800.—

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Hoolekande-osakond.

§ 87. Pensionid	8.500.000.—
§ 88. Ühiskodud ja warjupaigad	4.500.000.—
Kokku peatükk II	13.000.000.—

Kokku töö-hoolekandeministerium 13.000.000.—

Kokku korralised kulud 158.206.000.—

Erakorralised kulud.**RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.**

II jagu.

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 2. Rahwalugemise mälestusmärgi valmistamise kulud 192.000.—

Kokku peatükk IV 192.000.—

Kokku Riigivanem ja riigikantselei 192.000.—

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Riigiraudteede walitsus.

§ 6. Sõjaministeeriumi raudtee teeharu ehitus Tapa jaamast Tapa mõisani 1.800.000.—

Kokku peatükk II 1.800.000.—

Kokku teedeministeerium 1.800.000.—

Kokku erakorralised kulud 1.992.000.—

Kokku kulude vähendamine 160.198.000.—

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on lisaeelarwe I osa — kulude vähendamine — vastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

II osa.

SUURENDAMINE.**Korralised kulud.****RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.**

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 12. Liikuw wara 500.000.—

§ 14. Remondid 1.000.000.—

Kokku peatükk I 1.500.000.—

Peatükk II.

Riigiraamatukogu.

§ 7. Kohtukulud ja jurii-diline abi 13.700.—

§ 12. Liikuw wara 131.000.—

§ 16. Ettenägemata kulud 16.800.—

Kokku peatükk II 161.500.—

Peatükk IV.

Riigi statistika keskbüroo.

§ 14. Remondid 160.300.—

Kokku peatükk IV 160.300.—

Kokku Riigivanem ja riigikantselei 1.821.800.—

RIIGIKONTROLL.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 8. Kantseleikulud 100.000.—

§ 11. Sõiduabinõud 30.000.—

Kokku peatükk I 130.000.—

Peatükk IV.

Teedeosakond.

§ 3. Toetus ja arstiabi 40.000.—

Kokku peatükk IV 40.000.—

Kokku riigikontroll 170.000.—

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Riigikassa.

§ 9. Majanduslikud kulud 9.600.—

Kokku peatükk II 9.600.—

Peatükk IV.

Aksiisi peawalitsus.

§ 3. Toetus ja arstiabi 100.000.—

§ 8. Kantseleikulud 60.000.—

§ 16. Ettenägemata kulud 15.000.—

Kokku peatükk IV 175.000.—

Peatükk V.

Piirituse ja eetri monopool.

§ 10. Weokulud 1.000.000.—

§ 12. Liikuw wara 6.315.000.—

§ 14. Remondid 723.000.—

Kokku peatükk V 8.038.000.—

Peatükk VI.

Tolli peawalitsus.

§ 3.	Toetus ja arstiabi	700.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	1.100.000.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	55.000.—
§ 14.	Remondid	6.470.000.—
Kokku peatükk VI		8.325.000.—

Peatükk VII.

Talurahwa põllupank.

§ 3.	Toetus ja arstiabi	22.500.—
Kokku peatükk VII		22.500.—
Kokku rahaministeerium		16.570.100.—

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEERIUIM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 14.	Remondid	118.300.—
Kokku peatükk I		118.300.—

Peatükk III.

Kaalude, mõõtude ja proowikoda.

§ 8.	Kantseleikulud	9.000.—
Kokku peatükk III		9.000.—

Peatükk IV.

Patendiamet.

§ 8.	Kantseleikulud	60.000.—
Kokku peatükk IV		60.000.—

Peatükk VI.

Riigiväranduste osakond.

§ 1.	Palgad	135.600.—
§ 7.	Kohtukulud ja juriidiline abi	152.100.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	33.200.—
Kokku peatükk VI		320.900.—

Kokku kaubandus-tööstusministeerium 508.200.—

HARIDUSMINISTEERIUIM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3.	Toetus ja arstiabi	320.000.—
Kokku peatükk I		320.000.—

Peatükk II.

Kooliosakond.

§ 12.	Liikuw wara	679.900.—
§ 35.	Õpetarbed ja õpewahendid	173.500.—
Kokku peatükk II		853.400.—

Peatükk III.

Teaduse- ja kunstiosakond.

§ 9.	Majanduslikud kulud	1.636.800.—
§ 10.	Weokulud	105.000.—
§ 12.	Liikuw wara	292.200.—
Kokku peatükk III.		2.034.000.—

Kokku haridusministeerium 3.207.400.—

KOHTUMINISTEERIUIM.

Peatükk II.

Kohtud.

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	645.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	400.000.—
§ 12.	Liikuw wara	191.800.—
§ 14.	Remondid	1.387.900.—
§ 16.	Ettenägemata kulud	92.800.—
§ 41.	Tunnistajate ja ekspertide tasu	1.000.000.—

Kokku peatükk II 3.717.500.—

Peatükk III.

Prokuratuur.

§ 3.	Toetus ja arstiabi	25.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	1.500.—

Kokku peatükk III 26.500.—

Peatükk IV.

Wangimajade peawalitsus.

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	112.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	772.000.—
§ 8.	Kantseleikulud	27.000.—
§ 11.	Sõiduabinõude ülewaldamine	292.000.—

Kokku peatükk IV 1.203.000.—

Peatükk V.

Kriminaalpolitsei.

§ 2.	Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3.	Toetus ja arstiabi	346.500.—
§ 9.	Majanduslikud kulud	62.200.—
§ 14.	Remondid	3.950.000.—

Kokku peatükk V 4.458.700.—

Kokku kohtuministeerium 9.405.700.—

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	25.000.—
Kokku peatükk I	25.000.—

Peatükk IV.

Omavalitsusajade peawalitsus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	18.000.—
Kokku peatükk IV.	18.000.—

Peatükk V.

Politsei peawalitsus.

§ 2. Päewa- ja sõidurahad	150.500.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	200.000.—
§ 8. Kantseleikulud	650.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	142.500.—
§ 14. Remondid	91.000.—
Kokku peatükk V	1.234.000.—

Peatükk VII.

Rekwireerimise ja kahjude hindamise peakomisjon.

§ 52. Komisjoni likvideerimise kulud	63.500.—
Kokku peatükk VII	63.500.—
Kokku siseministeerium	1.340.500.—

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 2. Päewa- ja sõidurahad	400.000.—
§ 10. Weokulud	6.030.000.—
§ 55. Kraami- ja wooriwarustus	16.795.000.—
§ 58. Korterite warustus	7.750.000.—
Kokku sõjaministeerium	30.975.000.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	450.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	99.100.—
§ 14. Remondid	532.000.—
Kokku peatükk I.	1.081.100.—

Peatükk IV.

Maakorralduse peawalitsus.

§ 1. Palgad	200.000.—
§ 8. Kantseleikulud	450.000.—
§ 14. Remondid	68.000.—
Kokku peatükk IV	718.000.—

Peatükk VII.

Metsade peawalitsus.

§ 1. Palgad	6.883.100.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	1.000.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	20.000.—
§ 16. Ettenägemata kulud	5.000.—
Kokku peatükk VII	7.908.100.—
Kokku põllutööministeerium	9.707.200.—

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	160.000.—
§ 8. Kantseleikulud	14.800.—
§ 11. Sõiduabinõude ülewaldamine	25.000.—
Kokku peatükk I	199.800.—

Peatükk II.

Riigiraudteede walitsus.

§ 2. Päewa- ja sõidurahad	100.000.—
§ 3. Toetus ja arstiabi	2.570.000.—
§ 8. Kantseleikulud	188.300.—
§ 9. Majanduslikud kulud	146.700.—
§ 10. Weokulud	8.000.—
§ 12. Liikuw wara	15.000.—
§ 67. Rongide liikumine ja kaubaweo kulud	7.174.000.—
§ 68. Weerewate abinõude korrashoidmise kulud	17.479.300.—
§ 69. Tee ja ehituste korrashoid	10.492.100.—
§ 71. Olukorratõstmise kulud	1.144.600.—
Kokku peatükk II	39.318.000.—

Peatükk III.

Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	1.800.000.—
§ 8. Kantseleikulud	170.000.—
§ 12. Liikuw wara	275.000.—

§ 14. Remondid	489.600.—
§ 72. Posti-telegraafi-telefoni eksplaatatsiooni kulud	600.000.—

Kokku peatükk III 3.334.600.—

Peatükk V.

Meriasjanduse peawalitsus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	240.000.—
§ 5. Ametnikkude ja teenijate warustus	697.700.—
§ 9. Majanduslikud kulud	600.000.—

Kokku peatükk V 1.537.700.—

Peatükk VI.

Ehituspeawalitsus.

§ 8. Kantseleikulud	11.000.—
§ 14. Remondid	45.100.—

Kokku peatükk VI 56.100.—

Kokku teedeministeerium 44.446.200.—

WÄLISMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	50.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	700.000.—
§ 12. Liikuw wara	1.500.000.—
§ 16. Ettenägemata kulud	25.000.—
§ 81. Raudtee arwete õiendamiseks	57.000.—

Kokku peatükk I 2.332.000.—

Peatükk II.

Wälisesitused.

§ 1. Palgad	784.000.—
§ 8. Kantseleikulud	495.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	420.000.—
§ 12. Liikuw wara	2.535.000.—
§ 14. Remondid	150.000.—

Kokku peatükk II. 4.384.000.—

Kokku wälisministeerium 6.716.000.—

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 3. Toetus ja arstiabi	25.000.—
§ 9. Majanduslikud kulud	229.000.—
§ 12. Liikuw wara	20.000.—
§ 14. Remondid	268.600.—
§ 16. Ettenägemata kulud	35.000.—

Kokku peatükk I 577.600.—

Peatükk II.

Hoolekande-osakond.

§ 3. Toetus ja arstiabi	20.000.—
-------------------------	----------

§ 15. Toetussummad	2.500.000.—
--------------------	-------------

Kokku peatükk II 2.520.000.—

Kokku töö-hoolekandeministeerium 3.097.600.—

Kokku korralised kulud 127.965.700.—

Erakorralised kulud.

A. Riigi keskasutuste kulud.

RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 1. Wabadussõjaliste autasu kulud	56.264.000.—
---------------------------------------	--------------

Kokku peatükk I 56.264.000.—

Kokku Riigiwanem ja riigikantselei 56.264.000.—

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 4. Toetus omawalitsus- tele õpetajate palkade maksmiseks	8.174.600.—
--	-------------

Kokku peatükk I 8.174.600.—

Kokku rahaministeerium 8.174.600.—

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 4. Narwa kose weejõu kasutamise projektide kontroleerimise ja ümbertöötamise eest	250.000.—
--	-----------

§ 5. Ministeeriumi maja tugimüüri ümberehit- tamiseks	1.500.000.—
---	-------------

Kokku peatükk I 1.750.000.—

**Kokku kaubandus-
tööstusministeerium 1.750.000.—**

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Ehitused, ümberehitused ja kapitaalremondid riigi koolimajades	6.090.000.—
§ 3. Riigi kunsttööstuskooli keraamika töökoja sisseseade kulud	700.000.—
Kokku peatükk I	6.790.000.—

Peatükk III.

Teaduse- ja kunstiosakond.

Tartu ülikool.

§ 6. Liikuva wara muretsemiseks Raadi mõisas	1.480.000.—
§ 7. Hoonete remondid Raadi mõisas	1.061.000.—
§ 8. Maaparandustööd Raadi mõisas	1.050.000.—
Kokku peatükk III	3.591.000.—

Kokku haridusministeerium 10.381.000.—

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk VI.

Piiriwalwe walitsus.

§ 11. Sõiduabinõude ülewahpidamine	2.762.000.—
§ 12. Liikuw wara	1.183.000.—
Kokku peatükk VI	3.945.000.—

Kokku siseministeerium 3.945.000.—

SÕJAMINISTEERIUM.

§ 58. Korterite warustus	10.000.000.—
§ 61. Kindlustuse tööd.	1.000.000.—

Kokku sõjaministeerium 11.000.000.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

Peatükk V.

Põllumajanduse peawalitsus.

§ 1. Maaparanduse alal	10.000.000.—
Kokku peatükk V	10.000.000.—

Kokku põllutöökaministeerium 10.000.000.—

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 7. Maanteede ja sildade ehitamine	1.900.000.—
§ 11. Toetus Tartu linnavalitsusele betoonsilla ehitamiseks	5.000.000.—
§ 13. Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee wäljaostmine	29.700.000.—
Kokku peatükk I	36.600.000.—

Peatükk II.

Riigiraudteede walitsus.

§ 1. Raudtee olukorra tõstmiseks	5.520.000.—
§ 11. Kahele wedurile eelsoendajate ostmise	500.000.—
§ 12. Tormi läbi lõhutud telegraafi-telefoniliini kordaseadmise	3.845.000.—
Kokku peatükk II.	9.865.000.—

Peatükk III.

Posti-telegraafi-telefoni peawalitsus.

§ 1. Posti-telegraafi-telefoni asutuste hoonete ehitamine	2.154.100.—
§ 2. Telefoni ehitamine	20.596.000.—
Kokku peatükk III	22.750.100.—

Peatükk V.

Meriasjanduse peawalitsus.

§ 2. Baltiski sadama ehitus ja parandus	500.000.—
§ 3. Tuletornide ja päästejaamade põhjalik parandus	3.855.000.—
§ 7. Ehitus ja parandus	1.912.800.—
Kokku peatükk V	6.267.800.—

Peatükk VI.

Ehituspeawalitsus.

§ 4. Riigiasutuste paigutamise kulud	36.053.800.—
§ 5. Kadrioru lossi kapitaalparandus	154.000.—
§ 6. Toompea lossi kanalisatsioon	530.000.—
Kokku peatükk VI	36.737.800.—

Kokku teedeministeerium 112.220.700.—

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Hoolekande-osakond.

§ 1. Kinniswarade muretsemiseks ja majade ehitamiseks 9.800.000.—

Kokku peatükk II 9.800.000.—

Peatükk III.

Töökaitse-osakond.

§ 1. Toetused:

a) rahwa- ja töölismajadele 10.000.000.—

b) Tallinna töölisma- ja toetamiseks 5.000.000.—

Kokku peatükk III 15.000.000.—

Kokku töö-hoolekandeministeerium 24.800.000.—

Kokku A. erakorralised kulud 238.535.300.—

B. Operatsiooni fondid.**RAHAMINISTEERIUM.**

§ 4. Riigi trükiikoja põhikapitaaliks 20.000.000.—

Kokku rahaministeerium 20.000.000.—

KAUBANDUS-TÖÖSTUSMINISTEERIUM.

§ 3. Sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. waranduste walitsemiseks 80.500.000.—

Kokku kaubandus-tööstusministeerium 80.500.000.—

PÖLLUTÖÖMINISTEERIUM.

§ 1. Asumikkude ehituslaenu fond 125.000.000.—

§ 4. Laenuks kalameestele, kalapüügiwõrkude, liht- ja mootorpaatide muretsemiseks ja ümbertöötamise korraldamiseks 5.000.000.—

§ 5. Maaparanduse laenuks 20.000.000.—

§ 6. Laenuks Eesti sordi- paranduse seltsile 2.000.000.—

Kokku põllutööministeerium 152.000.000.—

TEEDEMINISTEERIUM.

§ 1. Pärnu-Tallinna kitsarööpalise raudtee materjaalide soetamiseks 100.000.000.—

Kokku teedeministeerium 100.000.000.—

TÖÖ-HOOLEKANDEMINISTEERIUM.

§ 1. Laenuks wigastatud sõjameestele majoostmiseks 3.000.000.—

Kokku töö-hoolekandeministeerium 3.000.000.—

Kokku operatsiooni fondid 355.500.000.—

Kokku erakorralised kulud 594.035.300.—

Kokku kulude suurendamine 722.001.000.—

Kokku kulude vähendamine 160.198.000.—

Kulude suurendamine 561.803.000.—

Ülejääk tuludest 69.524.400.—

K o g u s u m m a 631.327.400.—

M ä r k u s. Käesolewa lisaelarwe kulude suurendamise osas määratud järgmised krediidid jäetakse 1923 a. eelarwe arwel tarvitamiseks lahti alltähendatud tähtpäewadeni:

A. Korraline eelarwe.**RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.**

II jagu.

Peatükk I.

Riigikantselei.

§ 12. Liikuw wara 500.000.—
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

RAHAMINISTEERIUM.

Peatükk V.

Aktiisi peawalitsus.

§ 12. Liikuw wara 2.550.000.—
a) muretsemine
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

KOHTUMINISTEERIUM.

Peatükk II.

Kohtud.

§ 12. Liikuw wara 191.800.—
a) muretsemine
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

WÄLISMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

- § 12. Liikuw wara
a) muretsemine 300.000.—
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

B. Erakorraline eelarwe.

RIIGIWANEM JA RIIGIKANTSELEI.

- § 1. Autasu kuludeks 56.264.000.—
suuruses määratud sum-
mast tema väljamaks-
mata osa sulgumise täht-
aeg 31. detsember
1924 a.

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

- § 3. Riigi kunsttööstuse-
kooli keraamikatöö-
koja sisseseade kulud 700.000.—
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

SISEMINISTEERIUM.

Peatükk VI.

Piiriwalwe walitsus.

- § 12. Liikuw wara
a) muretsemine 1.183.000.—
Sulgumise tähtaeg 1. märts 1924 a.

TEEDEMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

- § 13. Pärnu-Tallinna kitsa-
rööpalise raudtee
väljaostmine 29.700.000.—
Sulgumise tähtaeg 31. detsember
1924 a.

Siin on paljundamises wiga juhtunud „Kokku operatsioonifondid“ on trüki-
tud 335 miljonit, 500 tuhat, peab olema
„355 miljonit, 500 tuhat.“

Töö- hoolekandeminister O.
Amberg: Austatud Riigikogu liikmed!
Mul oli au eile Riigikogule lisaelarwes
järgmisi parandusi teha: 1) teedeminis-
teeriumi korralistes kuludes riigi raud-
teedewalitsus peatükk II § 68 juures.

Seal on rahaasjanduse komisjon, samuti
ka Riigikogu teisel lugemisel maha kär-
pinud weerewate abinõude korrashoid-
misalal 6 miljonit marka. Ma tähendasin
juba eile, et need 6 miljonit marka tuleb
välja maksta peajasjalikult raudtee pea-
tehastele tööde arwel. Tööd lõpewad
täna wuaastal ja suurem jagu on lõpule
jõudmas uueks aastaks. See 6 miljonit
on juba enam-wähem ära kulutatud nende
tööde peale. Kui teie, austatud Riigikogu
liikmed, kärbite 6 miljoni wõrra nende
kulude arwelt, siis tuleb tulewa aastal
see 6 miljonit eelarwest maha wõtta. See
ei jätaks mõju awaldamata ka tööliste
peale. Seda silmas pidades teen ma tun-
giwa palwe, et 6 miljonit saaks eelarwes
ülesse wõetud. 2) erakorraliste kulude
alal on teedeministeeriumi eelarwet kär-
bitud peatükk II § 10-as härra Uibopuu
ettepanekul 4 klass- ja 63 kaubawaguni
ostmiseks määratud 16 miljonit, 330 tu-
hande marga suuruses. Mul ei olnud eile,
kahjuks, kõiki andmeid ette tuua, kuidas
selle summaga asi seisab. Asi on järg-
mine: Raudteewalitsusel oli tänawu ke-
wadel suur puudus weerewast-mater-
jaalist wagunitest. Et „Dwiigatel'i“ teha-
sel lõpule jõudmas oli mõnede wagunite
ehitamine, siis on raudteewalitsus teede-
ministeeriumile ettepaneku teinud, neid
„Dwiigatelist“ osta. Ettepanek esitati
Wabariigi Walitsusele 4. juulil. Härra
Kukk'e walitsuse ajal on Wabariigi Wa-
litsus järgmise otsuse teinud: 1) Lubada
osta „Dwiigatel'i“ tehastest kolm
III kl. 4-ja teljelist reisijatewagunit
à 1.800.000. mk. — 5.400.000 marka, 52
pidurita kaubawagunit à 170.000 mk. —
8.840.000 marka, 2 piduriga kaubawagu-
nit à 190.000 mk. — 2.090.000 marka.
Kokku Emk. 16.330.000 eest. 2) Kohus-
tada teedeministrit selleks otstarbeks
esinema 1923 a. lisakrediidi nõudmisega,
ajutiselt kulusid kattes raudteewalitsuse
wagunite paranduste krediitidest. Selle
Wabariigi Walitsuse otsuse peale on
3. juulil wagunitehas „Dwiigatel'iga“
nende wagunite peale leping tehtud. See
leping on ka juba täidetud ja need wagu-
nid on juba raudteel weeremas. Peale
lepingu täitmist on tõesti a/s „Dwiiga-
tel'i“ peale üksikute teenijate poolt kaeb-
tusi tulnud, nagu oleks nende wagunite
peale endise weneaja arwete õiendami-
seks Eesti riigil õigus, et neid walitsus
omale peaks saama. Aga ma tähendan
selle peale, et need kaebtused tulid siis,

kui leping juba täidetud oli. Nüüd on kaks küsimust olemas: 1) Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal selle lepingu täitmine „Dwiigatel'i“ wabrikuga ja wäljamaksmine wagunite eest, mis saadud on. 2) on prokuratuuri käes asi lahendada, kas ei tuleks „Dwiigatel'ilt“ need summad tagasi nõuda. Ma pean ütleva, et need summad on tegelikult wälja makstud ja ma palun Riigikogu minu ettepanekut wastu wõtta. Kui Wabariigi Walitsusel õigus on nende wagunite peale, siis nõuab Wabariigi Walitsus need summad „Dwiigatel'ilt“ tagasi.

Edasi kolmas summa, mis teedeministeriumi alal on kärbitud operatsioonifondidest, on laen aktsiaselts „Aeronaut'ile“. Ma arwan, austatud Riigikogu liikmed, et siin on wäikene arusaamatus, kui seda laenu ei taheta mitte anda. Ma pean tähendama, et aktsiaselts „Aeronaut“ on senniajani täitnud ja täidab ka tulewikus riiklikka ülesandeid. Meie teame wäga hästi, et meil kõreda talwe ajal laht Soome ja Eesti wahel kinni külmab ja sellepärast sünniwad postisaadetestid õhuteel. Aga kui meie „Aeronaut'ile“ wastu ei tuleks, siis satuks meie riik raskesse seisukorda. Ma pean tähendama, et see summa tuleks alguses laenuks anda, kuna tulewikus teedeministerium teeb kõik omalt poolt, et kindel wahekord „Aeronaut'i“ ja riigi wahel loodaks. Siin tähendati mõnelt poolt, et need 5 miljonit ei aita midagi a/s. „Aeronaut'ile“. Ma pean tähendama, et need 5 miljonit aitawad teda kitsikusest üle. Et seda asutust mitte wälja surra lasta, palun ma Riigikogu seda summat „Aeronaut'ile“ laenuks määrata.

J. Uibopuu (rhws. w.): Wäga lugupeetud Riigikogu liikmed! II lugemisel tõi mina andmeid ja näitasin, et 16.330.000 mk. eest ostetud wagunid kuuluwad ilma ostmatagi riigile ja teedeminister härra Amberg wast tõendas, et tõesti on wabrikuteenijate ja -töölise poolt kaebtusi tulnud, et need wagunid kuuluwad samutigi riigile. (Teedeministri kohustetäitja O. Amberg: Aga see ei ole weel tõendatud. J. Soots (põl.): See ei ole kindlaks tehtud.) Kuid selle teadmise juures on siiski ostu- ja müügileping sõlmitud raudteewalitsuse ja „Dwiigatel'i“ wabriku wahel. (J. Soots (põl.): Oli enne sõlmitud.) Wäga

ilus, kui see oli enne sõlmitud ja pärast lepingu sõlmimist tuli aga awalikuks osa inseneeride ja tööliste poolt, et raudteewalitsus teeb lepingud nende wagunite peale, mis kuuluwad ilma ostmatagi talle enesele. (Teedeministri kohustetäitja O. Amberg: See ei ole weel selgeks tehtud. J. Holberg (põl.): Ei ole selge ju weel. Hulgalisel wahelhüüded sotsiaaldemokraatide poolt.) Ma ütlen, see on selge, seda on tõendanud endine „Dwiigatel'i“ pearaamatupidaja, härra Kilk, kes praegu Wõru realgümnaasiumi asjaajajaks ja nimelt, et need wagunid on riigi omad... (J. Soots (põl.): Kas see on fakt?) Missugune on siis Teie meelest fakt? (J. Soots (põl.): Kohtuotsus.) Wäga hea, ootame kohtuotsuseni...

Juhataja **J. Tõnisson**: (Helistab). Palun rahu.

J. Uibopuu (rhws. w.): ...ja ei tohiks raha wälja anda, kui meie ei ole kindlad, kas on ta riigi omandus wõi on tema „Dwiigatel'i“ wabriku omandus. (K. Wirma (sd.): „Dwiigatel'il“ on raha käes.) Kui „Dwiigatel'il“ raha käes on, siis ei ole meil tarwis siin enam teatud summasid selleks wälja maksta ja ei ole neid summasid ka enam waja määrata. Kui meie waatame tagasi koolimajade ehitamiseks laenufondi ja asunikkudele antawa laenuseaduse arutamise peale, siis küsitate teie sel puhul, et kust meie wõtame ja anname wälja need summad, ja nüüd aga niisuguse kahtlase asja juures ei kahtle teie sugugi selle summa wäljamaksmise juures. Kujutage ette, kui nüüd keegi annab ülesse, et waadake, need wagunid tulewad riigiwaranduste osakonnale üle wõtta kui riigiomandus, siis arwan mina, et siin peaks kohus wahele astuma ja müüjat riigiwaranduse müümises wastutusele wõtma, aga mitte summasid juurde andma. (J. Soots (põl.): Üles puua!) Kui Teie räägite siin poomisest, siis wõib see olla ju Teie eriala, kuid ärge seda teistele soowitage.

Nüüd öeldakse, et leping on sõlmitud 30. juulil, see on enne seda, kui kaebtused tulid, aga ometi 25. mail sel aastal nr. 3608 all on riigikontroll teatanud riigiwaranduste ülewõtmise osakonnale, et raudtee on ostnud niigi riigile kuuluwaid riigiwarandusi, siit näeme, et leping on teh-

tud peale riigikontrolli teadaannet, ilma et selgusele oleks jõutud, kas see teade õige on või mitte. Nende asjaolude tõttu ja II lugemisel toodud motiivide põhjal ei leia mina kuidagi võimaliku olevat, et Riigikogu selle summa jätaks eelarvesse, ja seega annaks selle välja, kellelt saada on. Meie ei tohi mitte nii kergelt summast välja jagada ühele ja teisele poole ilma kindla aluseta, vaid peab enne selgusele jõutama, kui need summad lubatakse välja anda. (J. Holberg (põl.): Teie saate pärast ometi tagasi, armas inimene!)

K. Ipsberg (põl.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Minule näib, et härra Uibopuu mitte sugugi aru saanud ei ole teedeministri seletusest. Härra Uibopuu seisukoht on järgmine: kui riigil tuleb midagi maksta ja keegi aga tuleb ja seletab, et maksta vaja ei ole, siis on tarvis maks seisma panna ja isegi juba makstud summad tulewad tagasi nõuda. See võiks ju olla omapärane kodune finantspoliitikast arusaamine, aga sellega ei tohiks ometi siin välja tulla. Lugu seisab, kui lubate paari sõnaga seletada, järgmises: see juhtus suwel, ma ei mäleta kindlasti, mis kuul, aga tol ajal oli „Dwiigatel'is“ ametnikkude streik ja olid ilmunud riigikontrolli „Dwiigatel'i“ wabriku ametnikud ja seletanud, et väga võimalik, et need wagunid on kord makstud ja sellega riigi omandus. Aga alles siis, kui otsus, wagunid osta, oli juba Wabariigi Walitsuse poolt tehtud, tuli riigikontroll ja lubas järele kuulata, kas need teated tõele wastawad ja lubas seda asja agarasti ajada. Siis läks paar kuud mööda ja selle järele kandis riigikontrolöör Wabariigi Walitsusele ette, et need andmed, mille põhjal uurimine „Dwiigatel'is“ ette võeti, mitte millegiga põhjendatud ei ole ja asi lükati seekord edasi. Otsustati nimelt, et asi on korras, riigikontroll ei saanud mingisuguste andmetega tõendada, et need wagunid oleks juba kord välja maksetud Wene riigi poolt ja sellega riigi omandus. Riigikontroll andis selle asja oma käest kohtuwõimudele üle ja praegu on see asi kohtu-uurimise all. Mis sellest välja tuleb, ei või ju kindlasti ette öelda, aga igatahes on need wagunid juba üle poole aasta tarwitamisel ja nende eest raha välja makstud, nii et loomulik on, et see krediit kinnitatakse. Kui seda krediiti mitte ei kinnitata, siis oleks see otse-

kohene umbusaldus Wabariigi Walitsusele.

J. Wain (sd.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Praegu, kus riigi eelarwe Riigikogu eelarwe-komisjonis käsitamisel on, peaks eriti kõigil silmapiiril olema, missuguseid õigusi Riigikogu sel puhul tarwitab. Kui meie arutame lisaelarweid, siis on tegemist harilikult ülekulutustega, mis mitte ette nähtud ei olnud. Summa suurust mitte ette näha on algawa riigi juures arusaadaw. Mis aga selle summa väljaandmisesse puutub, siis siin ei ole enam tegemist ülekulutamisega, vaid siin on raha välja antud niisuguse asja peale, mida eelarwe arutamisel üldse ei ole käsitatud, järelikult on see eelarwe arutamise õiguse jalgade alla tallamine, ning ei midagi muud. Härra Ipsberg tuli ja seletas asja, enese seisukohalt, — tema ise oli ju selle ostu kordasaatja, — siis teame, et tema tegewus on juba Riigikogu poolt hinnatud ja ala hinnatud. (J. Temant (põl.): Teie lähete isiklikuks.) Mina olen demokraat ja tunnistan Riigikogu õigusi, mida nähtawasti ei tunnistanud sennine teedeminister. Ja nüüd, nähes riigi eelarwe-õiguse ala hindamist teie kogu poolt, pean teile ütleva, et teie ei ole üldse demokraadid. (J. Holberg (põl.) hüüab midagi wahele.) Härra Holberg, Teie nühkige weel natukene oma ülikooli püksa, siis õpite paremini wahele hüüdma. (Kära ja wahelhüüded paremalt poolt.) Nüüd teine küsimus on asja sisuline külg.

Juhataja J. Tõnisson: Ma palun mitte haawawaid sõnu tarwitada.

J. Wain (sd.): Teie ise tunnistate, et 1923 aasta eelarwe täitmise juures awalikuks on tulnud, et tuludena transiidist nii palju sissetulekut ei saa, kui lootime. 1922 a. jõudsimme meie palju suuremal määral transiiti wedada, kui meie seda tegime 1923 a. Wäga imelik siis: 1923 a. seisawad raudteejaamades wagunid, mida praegu tarwis ei ole, ja härra teedeminister läheb ja ostab weel 60 weowagunit juurde. Siis, kui transiiti on 60 miljoni eest rohkem, saadakse wagunitega läbi; väheneb aga transiit, siis ostetakse wagunid juurde. (Wahelhüüded paremalt poolt.) Mispärast teie siis sisemise weo eest seda raha ei saa, weo- raha on ju ühekõrgume. Järelikult ei ole

16.000.000 mk. nõudmisel õiget alust. Et selle summa andmine eelarwe arutamise õigusele risti vastu käiks, ei peaks Riigikogu seda mitte tegema.

Juhataja J. Tõnisson: Faktiliseks märkuseks on sõna töö-hoolekandeministril.

Töö-hoolekandeminister O. Amberg: Austatud Riigikogu liikmed, ma arwan, et siin ilmaaegu on kired lõk-kele lõõnud. Ma tähendan weel selle peale, et see waguniteostmine on omajagu ühenduses ka „Dwiigateli“ wabriku käimapanemisega. Meie teame väga hästi, et „Dwiigateli“ wabrik maikuust saadik seisis ja seal ei olnud rohkem töö-lisi, kui paljalt remondi jaoks 70 töölisi. Praegu on wabrik jälle käimas ja seal on peale 300 töölise tööl. Et wabrik mitte käima ei hakanud tuli sellest, et temal oli rahakitsikus. See pakkumine wagunite peale raudteewalitsusele tuli soodsatel tingimistel, mida ka Wabariigi Walitsuse otsuse peale on tehtud. (A. Rei (sd.): Enne peab Riigikogu otsustama, kas raha anda wõi mitte.) See oli kiires korras tehtud, ja sellepärast on Wabariigi Walitsus wastawa korralduse teinud, et teedeminister esineks lisa-eelarwega. Teiseks pean ma Riigikogu liikmele härra Uibopuu'le tähendama, et riigikontroll, sel ajal, kui leping sõlmiti, on järgmise märkuse selle lepingu peale teinud, nimelt riigikontroll on telefonogrammiga 28. juulist oma nõusolekut awaldanud selle lepingu kawale. Tähen-dab, sel ajal ei olnud weel mitte andmeid selle kohta, et riigil mingisugust õigust nende wagunite peale on. Need küsimused on pärast ülesse tulnud.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhws. w.): Härra teedeminister ütles, et lepingu sõlmimise ajal ei olewat weel teada olnud riigikontrollil juurdlustest lepingu sõlmimise ajal „Dwiigateli“ wabrikuga, see on 30. juulil sel aastal. Ometi 26. mail 1923 a. riigikontrolli ametniku Paal'i raport nr. 15 saadeti samal ajal nr. 3608 all riigiwaranduste ülewõtmise osakonnale. (Wahel-hüüded paremalt poolt: Kust kohalt saite raportit?) See on minu asi. Nii et siin on ka andmed olemas, mis räägiwad ministri tõenduse vastu.

Juhataja J. Tõnisson: Palun rahu. On tulnud kirjalik ettepanek rkl. M. Martinson'i poolt erakorralistes kuludes töö-hoolekandeministeerium maha kustutada peatükk III, § 1 Toetused:

a) rahwa- ja töölistmajadele 10.000.000 mk.

b) Tallinna töölistemaja toetamiseks 5.000.000 mk.

(J. Soots (põl.): Kust see ettepanek on tulnud?) Rkl. M. Martinson'i poolt.

Töö-hoolekandeminister ja teedeministri kohustetäitja Amberg'i poolt on tehtud järgmised ettepanekud:

1) Korralised kulud, teedeministeerium, peatükk II, riigiraudteede walitsus, § 68 weerewate abinõude korrashoidmise kulud suurendada 6.000.000 m. wõrra, see on 17.479.300 m. pealt 23.479.300 m. peale.

2) Erakorralised kulud, teedeministeerium, peatükk II üles wõtta § 10. 4 klass- ja 63 kaubawaguni ostmiseks 16.330.000 mk.

3) Operatsioonifondid, teedeministeerium, wõtta vastu § 2. Laenuks „Aeronautile“ 5.000.000 mk.

Lõpusõna on aruandjal.

Töö-hoolekandeminister O. Amberg (kohalt): Palun neid ettepanekuid lahus hääletada.

Aruandja K. Kornel: Tehtud ettepanekutest wõin komisjoni nimel ühineda ainult ettepanekuga, üles wõtta riigi raudteewalitsuse eelarwesse 4 klass-waguni ja 63 kaubawaguni ostmiseks 16.330.000 marka. Seda asja kaaluti alamkommissjonis ja ka rahaasjanduse komisjonis, ning seal otsustati see summa kärpimata vastu wõtta. Ja kui tegelikult on selgunud, et see summa on wälja antud, ja need wagunid on raudteel liikumas, siis tuleks nimetatud summa tingimata vastu wõtta. Ülekulutamiste küsimuse tõstsin üles alamkommissjonis ja rahaasjanduse komisjonis ning juhtisin tähelpanu selle peale, et meie ülekulutamistest mitte kergesti üle ei pääse, kui jääb maksma kord, mis on eelmisel aastal Riigikogu poolt soovitatud, nimelt, et lisa-eelarweid ei wõi mitte rohkem esitada, kui kaks kord aastas. Küsimus tuleb wahest teistsugusele alusele seada, kui tahetakse tulewikus nimetatud soowimata nähtust ära hoida. Kuid käesolewal juhtumisel peaks see summa sisse jääma.

Juhataja **J. Tõnisson:** Rkl. Uibopuu poolt on esitatud järgmine ettepanek: II peatükk, riigiraudteede walitus, wälja jätta § 10. 4 klass- ja 63 kaubawaguni ostmiseks 16.330.000 mk. II lugemisel on see summa juba wälja jäetud ja teedeministri poolt on ettepanek tehtud seda summat uuesti sisse wõtta, sellega ei ole siis rkl. Uibopuu ettepanek iseisew ettepanek, eraldi hääletamisele ei tule ja langeb ära teedeministri kohustetäitja Amberg'i ettepaneku wastuwõtmise korral.

Rkl. Piiskar'i poolt on ettepanek tehtud lahus hääletada rkl. M. Martinson'i ettepaneku punktid a ja b.

Asun hääletamisele.

Kõigepealt panen hääletamisele teedeministri kohustetäitja Amberg'i ettepanekud. Panen hääletamisele, et korralistes kuludes teedeministeerium, peatükk II, riigi raudteedewalitus, § 68. weerewate abinõude korrashoidmise kulud suurendada 6.000.000 m. wõrra, see on 17.479.300 mk. pealt 23.479.300 m. peale. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

Panen hääletamisele, et teedeministeeriumi erakorralistes kuludes, peatükk II üles wõtta § 10. 4 klass- ja 63 kaubawaguni ostmiseks 16.330.000 m. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastuwõetud.

Panen hääletamisele, et operatsioonifondides, teedeministeerium, wõtta wastu § 2. Laenuks „Aeronautile“ 5.000.000 mk. (Hääletatakse.) Nähtaw enamus on ettepaneku poolt. (Wahelhüüe: Hääled ära lugesid.) Nõutakse aralugemist. Asun siis uuesti hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Poolt on 33 häält, wastu — 30, ettepanek on wastuwõetud.

Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Martinson'i ettepanek. Panen hääletamisele, et erakorralistes kuludes, töö-hoolekandeministeerium, peatükk III, töökaitse-osakond § 1. Toetused — maha kustutada a) rahwa- ja töölistmajadele 10.000.000 m. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 26 häält, wastu — 38, seega on ettepanek tagasi lükatud ja summa 10.000.000 mk. toetuseks rahwa- ja töölistmajadele jääb sisse.

Panen hääletamisele rkl. Martinson'i ettepaneku teise osa — wälja jätta punkt b) Tallinna töölistmaja toetamiseks 5.000.000 mk. (Hääletatakse.) Poolt on 23 häält, wastu — 35, ettepanek on tagasi lükatud ja see summa 5.000.000 mk. Tallinna töölistmaja toetamiseks jääb lisaeelarwesse.

Panen hääletamisele lisaeelarwe II osa — kulude suurendamine — ühes nende parandustega, mis praegu wastu wõeti. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on lisaeelarwe II osa — kulude suurendamine — wastuwõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

TULUD.

I. osa.

WÄHENDAMINE.

Korralised tulud.

A. Otsekohesed tulud.

§ 4. Maks kapitaali protsentide pealt	2.100.000.—
Kokku A.	2.100.000.—

B. Tempel- ja tasumaksud.

§ 8. Patendid, kaalud ja proowid	4.250.000.—
§ 9. Mitmesugused	7.530.000.—
Kokku B.	11.780.000.—

C. Mitmesugused.

§ 10. Mitmesugused tulud	10.150.000.—
Kokku C.	10.150.000.—

E. Tulud riigi ettewõtetest.

§ 15. Raudtee	67.000.000.—
§ 16. Sadamad ja ladud	4.500.000.—
Kokku E.	71.500.000.—
Tagasimaks eelmiste aastate tuludest	25.000.000.—

Kokku korralised tulud 120.530.000.—

Erakorralised tulud.

§ 1. Riigiwaranduste osakonna sissetulekud	33.000.000.—
Kokku erakorralised tulud	33.000.000.—

Kokku tulude wähen-damine 153.530.000.—

Juhataja **J. Tõnisson** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on tulude I osa wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel** (loeb):

II. osa.

SUURENDAMINE.

Korralised tulud.

A. Otsekohesed maksud.

§ 1. Tulumaks	53.500.000.—
§ 2. Äri- ja tööstusmaks	26.000.000.—
§ 5. Krepostimaks	15.000.000.—
§ 6. Pärandusmaks	2.200.000.—

Kokku A. 96.700.000.—

B. Tempel- ja tasumaksud.

§ 7. Tempelmaksud	61.300.000.—
§ 7-a. 20% kitsarööpalise raudteemaks	3.000.000.—

Kokku B. 64.300.000.—

D. Kaudsed maksud.

§ 11. Tollid	292.700.000.—
§ 12. Aktsiisid	70.519.000.—
§ 13. Piirituse monopool	20.500.000.—

Kokku D. 383.719.000.—

E. Tulud riigi ettevõtetest.

§ 14. Tulud riigi maadest, hoonetest ja metsadest	135.151.000.—
§ 17. Post-telegraaf-telefon	16.600.000.—
§ 18. Eesti pank ja mitmesugused teised ettevõtted	54.387.400.—

Kokku E. 206.138.400.—

Kokku korralised tulud 750.857.400.—

Erakorralised tulud.

§ 2. Operatsioonifondide tagasimaksud	34.000.000.—
Kokku erakorralised tulud	34.000.000.—
Kokku tulude suurendamine	784.857.400.—
Tulude vähendamine	153.530.000.—
Kogusumma	631.327.400.—

Käesolew riigi 1923 a. lisaeelarwe nr. 2 hakkab maksma tema wastuwõtmisega.

Juhataja **J. Tõnisson**: Panen hääletamisele tulude II osa. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on tulude II osa wastu wõetud.

Asun lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on riigi 1923 a. lisaeelarwe nr. 2 lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **K. Kornel**: Teen ettepaneku käesolewat lisaeelarwet maksma panna ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on riigi 1923 a. lisaeelarwe nr. 2 ilma redaktsiooni komisjoni andmata wastu wõetud.

Riigikogu otsustas wiimast päewakorrapunkti õhtupoolse koosoleku päewakorda wõtta, seega on siis praegu päewakord läbi. Isiklikkudes asjades on sõna rkl. Ast'il.

K. Ast (sd.): Kaitsepolitsei ärakaotamise seaduse arutamise puhul tegime mõnesuguseid järeldusi sellest, kui tõendati, et 50% kommunistidest seisawad kaitsepolitsei teenistuses ja et isegi nende rühm Riigikogus seisab kaitsepolitseiga otsekoheses ühenduses.

Nüüd on need isikud, kes end sellest puudutatud tundsid olewat, ühise aktsiooni toime pannud nende Riigikogu liigete wastu, kes sotsiaaldemokraatide ja iseseiswate sotsialistide rühmast sel puhul sõna wõtsid, nimelt Riigikogu liigete Wain'i, Jõeäär'e, Gustawson'i, Jonas'e, Johanson'i ja minu, kui „Ühenduse“ peatoimetaja wastu. On saadud toime mingisuguse meile ähwardawa linnupriiks kuulutamisega.

Kui parlamendis peetud kõnede ja ajakirjandusliku tegewuse wastu sarnaste abinõudega wõideldakse, siis annab see ainult nende inimeste kõlblise tasapinna madalusest tunnistust, kes end kommunistideks nimetawad, aga kelle ühendus kaitsepolitseiga küllalt tõestatud peaks olema.

Meie ei usu, et sarnaste kõlwatute abinõudega suudetakse poliitilisel alal wõitustid saawutada ja karjuwat tõde

kinni katta. See tõde tungib ometi esile ja Eesti proletariaat näeb veel kord seda kõlblist luukambrit, mida kujutavad endist need, keda kutsutakse kommunistideks ja kellel korda on läinud, ajutisi rasuksi kasutades, Eesti mõningat edu saavutada.

Meie ei tea, kas meie linnupriiks kuulutamise toiming kohalikkude kaitsepolitseis teenivate kommunistide initsiatiivil käsile on võetud või kuskilt kaugemalt ette kirjutatud, ei anna meie ka nende ähwardustele tähtsust, — kui aga ometi asi nii kaugele läheb, et kellegi vastu meie hulgast peaks vägiwalda tarwita-

tama, siis tuleb seda pidada ainult üksikute nurjatute inimeste teoks, millega Eesti töölisliikumisel midagi ühist pole, mille eest küll aga peale kommunistide veel kaitsepolitsei wastutust kannab.

Soovitame nendele, kes ka Eestis Wenemaa eeskujul sotsialistide hävitamiseks vägiwalda tahawad tarwitada, — järel mõelda, kuhu sarnane tee wiib. Meil on ainult üks wastus nendele nurjatutele inimestele: see on põlgatus.

Juhataja **J. Tõnisson**: Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 2.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretäär **T. Kalbus**.

Abisekretäär **J. Wain**.